

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Т. Н. Блазнановъ — София.

Въ Buchenau.

(Послесмъртния институт на Dr Hermann Lietz).

Къмъ Oberhaun.

9.VI.1924. Рано сутринята напуснахъ Odenwaldschule, дето намѣрихъ действителни новости и реформи. Азъ не мога да одобря всичко, което Paul Geheeb е направилъ, но трѣбва да отбележа напълно свободния духъ, що цари въ училището му. Тукъ младежъта намира новъ животъ, нови разбирания, охотно ги възприема и се чувствува доволна и честита. . .

Отъ близката гара Herppenheim отпавихъ до стария педагогъ кжсо писмо, съ което изказахъ благодарността си за добрия приемъ.

Скоро пѣтническиятъ влакъ ме понесе на северъ — къмъ познатия Frankfurt am Main. Настѣпилата ваканция (Pfingstferien) ми попрѣчи да продължа обиколката си на югъ. Пригудихъ се да търся останалитѣ два института на Dr Hermann Lietz — Buchenau и Haubinda — сигуренъ, че и тамъ ще намѣря добро гостоприемство.

На гара Darmstadt желѣзничаритѣ съобщиха, че близкитѣ две-три станции сж заети отъ французки войски, които държатъ окупирана долината на Рейнъ. Безъ паспортъ не може натагъкъ да се пѣтува! Следъ часъ-два ще пуснатъ другъ тренъ за пѣтниците, които нѣматъ паспорти. За нѣколко минути влакътъ се изпразни. Въ цѣлъ вагонъ останахъ самичкъ.

Попитахъ единъ чиновникъ, мога ли да продължа пѣтуването си, и посочихъ българския паспортъ.

— Пѣтувайте спокойно! — отвѣрна нѣмецътъ, увѣрявайки ме, че френцитѣ не били особено придирииви къмъ чужденцитѣ. . .

Желѣзницата потегли. Следъ 15—20 минути стигнахме близката гара. Двама французки войници (отъ колониалната армия — съ червени фесове) се качиха въ трена да провѣрватъ. Скоро тѣ слѣзоха, и влакътъ тръгна.

Напразно се безпокоихъ: тѣ и не влѣзоха въ вагона, дето се бѣхъ настанилъ.

Къмъ 9 ч. стигнахме въ Frankfurt. Тукъ се композира другъ влакъ за къмъ Fulda, и трѣбва да чакамъ повече отъ два часа.

Най-сетне тренътъ тръгна. Мѣстата ми сж вече познати, и азъ почти не обръщахъ внимание на честитѣ станции, дето спирахмe. Моята опредѣлена цель — гара Oberhaun е далече, отгатыкъ Fulda. . .

Следъ дълго уморително пжтуване — къмъ 5 ч. сл. пл. стигнахъ Oberhaun. Желѣзнопжтниятъ чиновникъ ми посочи, накжде е селцето Buchenau, дето се намира послесмрѣтниятъ Leitz-овъ институтъ, основанъ отъ замѣстника на педагога Dr Alfred Andreessen.

За Buchenau.

Небето бѣше облачно, намрѣщено. Преди часъ-два тукъ е валило. Азъ побързахъ, за да избѣгна дѣжда — наблизу е селце. Пжтътъ е равенъ и удобенъ, нѣма калъ и локви. . . Но скоро навжсеното небе зарони едри сълзи — рулна обилень дѣждъ. Ускорихъ крачкитѣ си, макаръ че товарътъ ми тежеше. . .

— Какво да правя сега? Кжде да се подслоня?

Огледахъ наоколо — наблизу една сграда -- вѣроятно, оборъ за крави. Подъ стрѣхата се подслонили две жени. Азъ побързахъ и се настанихъ до тѣхъ.

Подиръ двадесетина минути дѣждътъ попрестана, азъ отново нарамихъ раницата си и поехъ пжтя. Минахъ две селца — имената имъ не запомнихъ, нито записахъ — и покрай една рѣчица се отправихъ за Buchenau. Тукъ привличаха погледа ми високитѣ кули на два замака. Следъ малко прочетохъ при входната врата на единия познатия ми надписъ: „Deutsches Landerziehungsheim“.

Влѣзохъ въ двора и се отправихъ къмъ голѣмото здание. При входа ме срещна спретната девойка.

На въпроса ми кжде мога да видя Leiter'a*). . . тя отвѣрна:

— Той отсжствува. Ученицитѣ не сж тукъ: тѣ отсжствуватъ.

Азъ останахъ смаянъ. Ами сега?

Тя ме остави самичкъ въ коридора и се затече да обади на г-жа Andreessen, която била известена за моето посе-

*) Leiter — ржководитель. Тѣй се нарича директора на училището.

щение. Деверъ ѝ — D-r Alfred Andreessen, макаръ и на легло, писалъ на брата си за моето идване въ Buchenau.

Госпожата ме посрещна радушно и успокои:

— Ще почакате до срѣда — тогава се връщатъ ученицитѣ. Тия два дни ще си починете.

Азъ се настанихъ въ отредената ми стая.

Следъ малко се събрахме на вечеря въ голѣмата столова — десетина жени и само двама ученика, Вечеряхме и приказвахме за новитѣ училища, за Lietz-овитѣ институти, за ученишкитѣ пжтувания и пр., следъ което всички се прибраха въ стаятъ си. . .

Старинниятъ замъкъ.

10. VI 1924. Той е построенъ преди повече отъ 300 години: Мѣнявалъ често стопанитѣ си, докато миналата година билъ купенъ отъ управлението на Lietz-овитѣ институти. Вещи архитекти изработили плана за поправяне и приспособление на солидната постройка. Външността на замъка е запазена — непожтнатъ е старинниятъ му стилъ, но вътре сградата е претърпѣла значителни поправки и измѣнения. Навсѣкжде подъветѣ сж замѣнени съ нови; нѣкои врати и прозорци — сжщо; всичко наново измазано и боядисано. Пригоденъ е и трети тавански етажъ. Така поправенъ, замъкътъ има доста приятна и удобна вътрешностъ.

Две отъ класнитѣ стаи сж достатъчно голѣми и хигиенична; само третата е по-малка и съ северо-западно изложение.

— Тя ще бжде работилница за картонажъ и подвързия, щомъ построимъ нова сграда, — поясни ми единъ отъ работниците.

Жилищата на ученицитѣ съ малки изключения сж приятни и хигиенични. Навсѣкжде покжщнината е нова и чиста: хубави маси, столове, шкафове за дрехитѣ на всѣки ученикъ и т. н. Въ две класни стаи има чинове — обикновени двойни, но по-практични и удобни, отколкото въ другитѣ Lietz-ови училища. Третата класна стая е снабдена съ удобни маси и столове за ученицитѣ. Чернитѣ дъски сж нови и голѣми.

Хубава и свѣтла е трапезарията, значително поправена и подновена. Още по-добро впечатление прави необходимата за всѣки Lietz-овъ институтъ голѣма зала за общи събрания и беседи, наричана тукъ Kapelle.

Въ дългия коридоръ стоятъ запазени две огнища съ особени украси отъ времето на Ренесанса. Изобщо, запазвайки въ възможнитѣ размѣри старинния видъ на замъка, управлението е изразходвало значителни срѣдства, за да пригоди и обзаведе новия институтъ. Последниятъ сега разполага съ парно отопление, електрическо освѣтление, телефонъ, канализация и пр.

Завръщане.

11.VI.1924. Учениците се вече завръщатъ. Къмъ обѣдъ пристигна една група, наричана тукъ *фамилия*, по-късно — друга, трета. До вечерята всички се прибраха. За малко цѣлиятъ замъкъ се оживи. Срѣщатъ се другари, пжтували на различни страни, приказватъ, запитватъ се, възхищаватъ се. Нѣкои донесли албуми и снимки отъ посетенитѣ мѣста. Едно момченце ми посочи изгледи отъ Kassel и почна надълго да разказва за хубоститѣ и бележитоститѣ му.

Камбанчето звъни и туря край на веселия шумъ и глъчъ. Всички се прибиратъ за спане.

Азъ продължавамъ разходката си изъ градината. Акациитѣ сж цвѣнали, и въздухътъ е напоенъ съ приятна миризма. Въ клонацитѣ влюбени славеи се надпѣватъ. Селцето е стихнало — всжде владѣе спокойствие и тишина.

Младиятъ Leiter—D-r H. Andreesen,—ме покани на разговоръ и чай. Прибрахме се въ стаята му и дълго беседвахме...

Пакъ въ Heim'a.

12.VI.1924. И тая сутринъ се събудихъ рано. Мина 6 часътъ, а никакъвъ звънъ за ставане. Едва въ 7 ч. камбанчето раздвижи ученицитѣ, Leiter-ътъ бѣ наредилъ за по-късното събуждане на децата.

Тѣ сж пакъ въ Heim'a! Той не е вече глухъ и стихналъ; животътъ му взема обикновения си ходъ.

На закуската D-r H. Andreesen събщи, че днесъ ще се изработятъ отчетитѣ за пжтешествията. Всѣки ученикъ ще опише съ хубави, отбрани думи, кои мѣста е посетилъ и какво ново отъ тамъ е научилъ. Заедно съ писменото изложение ще приготви и по една географска картина на посещения край. По такъвъ начинъ ученицитѣ ще покажатъ, че сж проучили и опознали добре една частъ отъ голѣмото нѣмско отечество и единъ кжтъ отъ хубавия Божии свѣтъ. . .

Въ сжщото време тия отчети ще бждатъ и едно добро упражненіе по краснописъ (Schriftübung). Тѣ ще се събератъ, за да образуватъ една тетрадка въ училището.

Следъ обѣдъ ученицитѣ ще приготвятъ още по единъ екземпляръ отъ отчетитѣ и картитѣ си, за да ги изпратятъ въ кжщи. Децата дължатъ благодарностъ на своитѣ родители за разнискитѣ по пжтуването. И тая благодарностъ трѣбва да бжде пропита съ обичъ и уважение.

На работа.

Всѣка *фамилия* е пжтувала отдѣлно. Така ще се изработятъ и отчетитѣ.

Всички се настаниха въ класнитѣ стаи и почнаха рабо-

тата. Азъ влѣзохъ при фамилията на Dr Baumgard. Тя се състои отъ 11 момчета отъ различни класове.

Учителѣтъ е прикрепилъ на черната дъска три малки карти на посетения край и споредъ тѣхъ чертае съ цѣстенъ тебеширъ друга по-голяма.

Ученицитѣ пишатъ своитѣ изложения. Нѣкои почватъ да чертаятъ и картата.

Господинъ Pruss е окачилъ голѣмата карта на Германия, а на черната дъска сж приковани четири по-малки карти. Той пише скица за посетения мѣста:

„1. день — 5.VI.24. Тръгване въ 7 ч. 25 м. — Oberhausen — Bebra — Kassel. Библиотеката на Фридриховия площадъ. Хесенския областенъ музей при Вилхелмовата врата. Древностъ (гръцка, римска), носии, замъци, покъщнина, селски жилища, оружия и др.“ . . .

И тъй за всѣки день. . . Това е планътъ, по който фамилията пише своя отчетъ за пѣтешествието.

Учителѣтъ е купилъ за всѣки ученикъ по нѣколко снимки (пощенски карти) и малки албумчета отъ онзи край.

Фамилия Reicherd е посетила прочутата Тюрингенска гора къмъ Saalfeld. Децата пишатъ. Нѣкои сж разтворили атласитѣ си и споредъ тѣхъ чертаятъ географската карта.

Групата на Dr H. Andreesen е била къмъ Marburga. Lachn. Тоя край е богатъ съ исторически паметници и старини. Учителѣтъ смѣта да постави това пѣтуване за основа на по-нататъшното обучение по *история* въ класа на U. Terzia.

Фамилията Volkert е пропѣтувава презъ Bieberstein планината Röhn. Шестъ дни — все пешкомъ! . . .

Всички Lietz-ови училища правятъ презъ годината по две по-дълги пѣтешествия. Тая практика заслужава повече внимание отъ наша страна.

Мисли и впечатления.

Посрѣдствомъ тия пѣтувания децата се научаватъ лесно и вѣрно да *четатъ географските карти*. Минали и опознали известни населени мѣста, планини, рѣки и пр., ученицитѣ ги търсятъ на подробната карта, сравняватъ разстоянията и т. н. По-добро упражнение за четене на картитѣ не може да има! Различнитѣ знаци иматъ вече истински смисълъ. Тѣ не сж мъртви шрихи, колелца, точки, линии, а действителни планини, градове, села, рѣки. При прочитане само на името въ детското съзнание ясно изпѣква живиятъ образъ на онзи кѣтъ. Тѣй географията се вживява въ душитѣ на децата, които постепенно проучаватъ и опознаватъ своята родна земя.

Нѣкои по-даровити ученици изпѣстрятъ своитѣ отчети съ иллюстрации — едни доста оригинални и остроумни. Така се дава просторъ на *детската самождейностъ и творчество*, безъ които е немислимо *трудоуто училище*.

Азъ обиколихъ всички „фамилни“. Навсѣкжде ученицитѣ работѣха старателно. Три-четири часа непрекъснато писане, чертане — безъ да проличи нежелание, досада и умора . .

Тукъ виждамъ благотворното влияние на тия пѣтешествия изъ родината. Ученицитѣ добиватъ пълни и вѣрни географски познания, непосредствено наблюдаватъ и проучватъ историческитѣ паметници и бележитости. Така отечествената история добива смисълъ и значение. Покрай това, тѣзи пѣтешествия, сж добро възпитателно сръдство. Малката група пѣтува. Грижитѣ сж общи за цѣлата задруга; тукъ се притѣпяватъ егоистичнитѣ прояви и стремежи. Минаването на известни разстояния пешкомъ калява и закрепва тѣлото. . .

Не е ли време, крайно време да се разбератъ тия прости истини у насъ и да се разреши безплатно пѣтуване по желѣзницитѣ поне на децата отъ народнитѣ училища? Конституцията ни гласи: основното образование е задължително и безплатно. Направете го, български управници, въ действителностъ такова! Дайте истинска наука на народната челядь, не се задоволявайте само съ обикновена грамотностъ! . . .

Единъ учителъ ми разказва, че изъ различнитѣ населени пунктове сж уредени подслони за ученицитѣ. Срещу нищожно заплащане (20 Pf.) тѣ нощуватъ тамъ, а срещу 10 Pf. повече получаватъ и покривка. По такъвъ начинъ е отстранена опасността отъ простуда и заболяване на децата. *Общество и власти улесняватъ дълото на учителя и училището. . .*

Въ класната стая е тихо. Чуватъ се само лекитѣ скърцанията на перата. Мисълъта тече. . . , ржката бърза да догони нейния ходъ и нищо да не пропусне. . . Тукъ нѣма стремежъ да се погледне въ чужда тетрадка, да се потърси нѣчия помощъ. Не, това е съвсемъ излишно: всѣки излага своитѣ лични впечатления и наблюдения. Малкитѣ души сж преживѣли много радости и обогатили своя умъ съ ценни и трайни знания.

Азъ спирамъ погледъ на едно десетина-годишно момченце, което грижливо ниже страница следъ страница. А мнозина мислятъ, че децата сж некадърни за смислена работа, . . . Онзи, който живѣе сръдъ младежъта и я познава добре, знае, що може да стори тя. Покрай естествения и неугасимъ стремежъ къмъ игри, движения и развлѣчения деца и юноши притежаватъ чудна склонностъ къмъ сериозенъ творчески трудъ. Майсторъ е онзи учителъ и възпитателъ, който може да използува тая *природна склонностъ* къмъ творчески трудъ и да насочи развитието ѝ изъ *правилень пѣтъ*, та по такъвъ начинъ да възпитава бждещия *дълъви човѣкъ*!

Тия „отчети“ ме навеждатъ и на друга мисълъ, често изтъквана въ нашитѣ педагогически конференции.

Дайте свобода на децата да пишат! Тъ могат да създават прекрасни съчинения, щомъ дадете просторъ на тѣхния творчески размахъ.

Тъй се провикватъ мнозина, които искатъ да освободятъ детския духъ отъ веритѣ на разни планове, скици, образци и пр.

И срѣщалъ съмъ подобни опити:

— Пишете, деца, за лисицата! Свободно съчинение. . .

Ученицитѣ почватъ. . . Напъва се младиятъ мозъкъ, често се запира детската ржка, бърчи чело малкия пи-сачъ, . . . не върви. Нѣколко нескопосани изречения, изказани съ най обикновени, думи — ето ви цѣлото творение!

И чуди се учителтъ-реформаторъ, защо работата му не е резултатна. А не се запитва той, какво е далъ на децата, за да търси толкова много отъ тѣхъ, що е минало презъ детскитѣ сѣтива, съ какво е обогатилъ малкото съзнание, за да иска сега оттамъ да се излѣе цѣло съчинение. *Нѣма изворъ на безводна почва.*

Една петгодишнина.

12. VI. 1924 г. Днесъ е възпоменателенъ трауренъ день за всички Deutsche Landerziehungsheime. На 12 юний преди петъ години е починалъ тѣхниятъ основателъ Dr Hermann Lietz. По тоя случай тази вечеръ се устрои кратъкъ споменъ за педагога.

Следъ вечеря, всички учители, ученици и други служители въ Heim'a се събраха въ обширната Kapelle. Нѣма обичайната музика. . . По лицата на възрастнитѣ се чете сериозностъ, дори и тъга.

Учителтъ Volkert, дълги години сътрудникъ на Lietz'a въ института Haubinda, говори за последнитѣ седмици и дни отъ неговия животъ. Нѣкъде тихъ и печаленъ, учителтъ навремени се вдѣхновяваше и говорѣше пламенно, за голѣмото дѣло на педагога.

Накрай прочете откъслецъ отъ книгата „Германскиятъ Пестолоци“, посветена на Lietz'a, и едно стихотворение.

Следъ това всички станаха, изпѣха любимата религиозна пѣсень на покойния педагогъ „Вземи Ти мойтъ ржцел“. . . и се разотидоха. . .

Вчера и днесъ

13. VI 1924 г. Отчетитѣ и картитѣ за пжтешествията още не сж привършени. Вчерашниятъ день се указа недостатъченъ за повечето ученици. Учителитѣ се принудиха да отдѣлятъ и днешния предобѣдъ за тия Wanderberichte.

Нѣкои деца, привършили вече изложенията си, излѣзоха на работа въ градината.

Следъ пладне всички ученици имаха практически занятия въ градината (Gartenbau) и неизмѣнитѣ работни часове (Arbeitsstunden) за приготвяне утрешнитѣ уроци.

Вечерята общо събрание въ салона предъ Kapelle. Двама-трима ученика отъ всѣка „фамилия“ разказваха за отдѣлнитѣ пжтешествия. Не липсватъ и весели и смѣшни приключения и наблюдения. . .

Работа въ класоветѣ.

14. VI. 1924 г.

Quinta — нѣмски езикъ.

Този е най-долниятъ класъ въ Heim'a. Наброява 17 ученика.

Учителтъ, г. Rüss, почна:

— Другата седмица ще направимъ писмено упражнение върху темата: „Що бѣше най-хубаво при пжтуването“. Като подготовка къмъ тая работа днесъ ще четемъ единъ разказъ. За него подхожда пословицата „Младежъта не познава добродетель“ (Jugend kennt keine Tugend).

Следъ това съ подходящи въпроси той наведе ученицитѣ да обяснятъ смисълъта на записаната вече поговорка.

— Що е младежъ?

— Отъ коя година до коя приблизително е младежката възраст?

— Ами що е „добродетель“?

— Отъ коя дума произлиза тя?

— Посочете добродетели презъ пжтуването!

— Има ли добродетели презъ ваканцията?

— Посочете такива въ бащината кжща!

— Презъ време на война. . .

— Ти имашъ ли добродетели? — Ти? Ти? и т. н.

— Кой иска да има добродетели? На свѣта нѣма човѣкъ, който да не желае добродетельта.

— Но защо пословицата казва: „Младежъта не познава добродетели?“

Децата не отговориха направо, а посочиха нѣколко примѣри. Въ препълненъ салонъ влиза стара жена. Седналия младежъ не ѝ отстъпва мѣстото си. . .

— Та що е „недобродетель“ (Untigend)?

— Можете ли да посочите такива примѣри?

— Ученицитѣ разказаха нѣколко случая изъ последното пжтуване.

Следъ тѣхъ учителтъ поде друга случка — така неусѣтно той стигна до разказа и предаде съдържанието му („Jugend kennt keine Tugend“) отъ Heinrich Heine).

Звънецътъ удари. . . Не остана време за четене.

Децата ще сторятъ това въ следобѣднитѣ работни часове.

(Развитието на тоя урокъ за лишенъ пътъ подчертава мойтъ наблюдения, че животътъ и работата въ Lietz-овитъ институти се слага на религиозно-етични начала. Въ Bieberstein и Buchenau това морално въздействие става по-умело и целесъобразно. Тукъ не забелязахъ натрапеното морализиране на г. Winbwe отъ Ettersburg и г. Schwarz отъ Gebesee.)

Quarta.

Тукъ се обучаватъ 24 момчета. По-голъма частъ отъ тѣхъ сж нови ученици, дошли отъ други училища. Малцина сж премѣстени отъ другитъ Lietz-ови институти — Gebesee и Haubinda.

Въ тоя класъ присъствувахъ на три урока:

Математика.

Преподавателъ е г. Reicherd. Той почна:

— Този часъ ще дѣлимъ десетични числа. И написа $3 \cdot 87 : 3 = 1 \cdot 29$. Единъ ученикъ извърши дѣлението.

После: $8 \cdot 04 : 2 \cdot 01 =$

— Какво е първото число? Какъ се казва то? — Дѣлимо (Divident).

— Какво е второто число? Какъ се нарича? — Дѣлителъ (Divisen).

$$\begin{array}{r} 2 : 3 = 2 \text{ Di} \\ \text{Di Div} \quad 3 \text{ Div} \end{array}$$

— И така, въ горния случай какви числа сж дѣлимото и дѣлителътъ?

— Какъ ще раздѣлимъ $8 \cdot 04 : 2 \cdot 01 = ?$

Посрѣдствомъ въпроси ученицитъ обясниха и получиха отговора:

$$804 : 201 = 4.$$

Излѣзе другъ ученикъ да решава $0 \cdot 1 : 0 \cdot 02 =$.

Преди извършване дѣлението учительтъ запита децата:

— Колко ще бжде отговорътъ? Оценете! (5, 20, 0·5...)

Момичето раздѣли дветъ числа.

$$0 \cdot 1 : 0 \cdot 02 =$$

$$10 : 2 = 5.$$

После $0 \cdot 04 : 0 \cdot 3 =$

$$0 \cdot 4 : 3 = 0 \cdot 133, \dots (\text{периодична дробь}).$$

-- Пишете всички!

$$4 \cdot 001 : 2 \cdot 3 =$$

$$1 \cdot 01001 : 0 \cdot 00041 =$$

$$14 \cdot 82 : 1 \cdot 00438 =$$

Ученицитъ ги решаватъ сами.
Единъ прочита отговоритъ.

Тия абстрактни числа обхващаха цѣлата работа презъ часа. А не бѣше трудно да се вземе нѣкоя задачка изъ живота, която може нагледно да илюстрира тия случаи отъ дѣлението. По такъвъ начинъ щѣше да има по-голямъ интересъ и по-добъръ резултатъ.

При последното самостоятелно решение имаше нѣколко ученици, които не можаха да извършатъ дѣлението.

Ботаника.

— Сега ще разгледаме едно твърде интересно растение, — започна учителътъ г. Dr H. Andreesen.

— Die Lupine! — сбаждатъ се ученицитѣ.

То е пренесено отъ Северна Америка, ала днесъ расте навсѣкжде изъ Германия. Отначало е отгледвано въ градинитѣ, но после прѣснато изъ ливади и поля. Значи, лупинитѣ (вълчи бобъ) сж питомни и диви. Сжщото се срѣща и при животнитѣ.

— При заека, добави единъ ученикъ.

— Каква е разликата между питомния заекъ и дивия?

Питомнитѣ зайци сж по-слаби, иматъ различно боядисана козина и не бѣгатъ силно. Дивитѣ сж по-едри и силни, бързо бѣгатъ; иматъ сива козина, за да ги прикрива отъ неприятелитѣ.

— Ами каква е разликата между дивитѣ и питомни растения, отгледвани съ човѣшка ржка?

— Дивитѣ растатъ буйно, строежътъ имъ е по-грубъ, цвѣтоветѣ не сж разнообразни. Питомнитѣ не растатъ тъй буйно, строежътъ имъ е по-нѣженъ, цвѣтоветѣ — разнообразно боядисани — съ една дума, човѣшката ржка ги е облагородила.

— По какво най-лесно разпознаваме лупинитѣ?

— По цвѣтоветѣ, които сж много на една дръжка — въ видъ на гроздь.

— Напролѣтъ, когато още нѣма цвѣтове, какъ разпознаваме това растение?

— По листата и стѣблото.

— А до кжде сжествува лупината презъ зимата? И учителътъ посочи едно цѣло растение, изкопано съ добре запазенъ корень.

Единъ ученикъ показва оная часть, която е запазена въ земята.

— Защо презъ зимата сжествува само тази часть?

— Защото тя е необходима и за въ бждеще и защитена отъ земята.

— Каква е тая часть?

— Разглеждатъ подробно корена. Чрезъ подходящи въпроси учителътъ подвежда ученицитѣ сами да откриватъ новитѣ знания за вълчия бобъ.

— Лупинитѣ сж многогодишни растения. По корена иматъ *израстъци* (Knollen). Ако ги разгледаме съ микроскопъ ще видимъ, въ тѣзи израстъци живѣятъ *бактерии* (Knöllchenbakterien).

— Лупинитѣ не се даватъ за храна на добитъка, защото сж малко отровни. А дали дивитѣ животни ги пасатъ?

— Тѣ *инстинктивно* се предпазватъ отъ отровни растения. Но нѣкои пасатъ по-малко отъ лупинитѣ.

— И тѣй, кажете първия *биологиченъ* въпросъ, на който отговаряме?

— Кжде расте?

— Вториятъ?

— Какъ е устроено растението?

Сега учителятъ раздаде на всѣки ученикъ по единъ стрѣкъ отъ лупинитѣ.

Разглеждатъ стѣблото — кржгло и кухо. — Защо е устроено така?

— За спестяване материалъ и сила, за да расте по-скоро и за да може да се свива.

— Листата сж по много на една дръжка.

При тия наблюдения учителятъ записа на черната дъска следната скица:

Възчи бобъ (Lupine).

I. Коренище съ израстъци — жилища на бактерии.

II. Стѣбло — кухо:

- 1) спестяване на материя и сила;
- 2) възможность за силно растене;
- 3) способность да се извива.

III. Листа. — 1) прѣстообразно раздѣлени,

2) хуниеvidни.

Звънецътъ прекъсна хубавата работа на D-r. Herbart Andreezen. Презъ цѣлия часъ ученицитѣ проявяваха живъ интересъ, наблюдателность и самодейность.

И въ новото училище успѣхътъ зависи най-вече отъ надърността и преданността на учителя!

Урокътъ ще продължи въ понедѣлникъ.

Пѣние.

Преподавателка е г-ца Wrocklage. Тя си служи съ въведенитѣ въ всички Lietz-ови институти сборници отъ народни пѣсни.

Най-напредъ ученицитѣ изпѣха три-четири едногласни пѣсни, а после имаха и упражнения съ различни интервали. Учителката посочва нотитѣ съ ржка (различно установени-знаци), ученицитѣ пѣятъ.

Накрай изпѣха още две народни пѣсни.

Нищо особено не забелязахъ въ преподаването, нито пъкъ ученицитъ проявиха особени музикални дарби.

U. Tertia.

Въ тоя класъ има 14 ученика. Присъствавахъ два часа на обучение по

Естествена история.

- За кое растение говорихме преди ваканцията?
- Днесъ ще разгледаме друго подобно растение — лупината, а по-късно ще направимъ паралелъ между дветъ.
- Какъ растатъ растенията?
- Защо растатъ право нагоре?
- За да получатъ въздухъ, отговаря единъ ученикъ.
- Но и тукъ тѣ могатъ да получавагъ въздухъ.
- *Тѣ търсятъ слънчевитъ лъчи!* — добавя другъ.
- Да, това се казва Heliotropismus.
- Ами нажде растатъ коренитъ?
- Надолу-къмъ центъра на земята.
- Това се казва Geotropismus.
- Сжщото виждаме и при лупината. Какъ сж разположени цвѣтоветъ ѝ.
- Въ видъ на гроздь.
- Разгледайте добре, какви, сж цвѣтчетата въ основата на грозда и на върха!
- (Ученицитъ иматъ по единъ стръкъ лупина).
- Въ основата сж напълно цвѣнали, а на върха още не сж развити, нѣматъ опредѣлена боя — тепърва ще растатъ.
- И тѣй, стѣблото и листата растатъ нагоре — противоположно на корена. Ако се изразимъ математически, ще кажемъ: коренътъ върви *позитивно*; той има позитивенъ Geotropismus, а стѣблото и листата — *негативно*; тѣ иматъ негативенъ Geotropismus.
- Лупината расте бързо — особено ноще. Защо?
- Защото ноще има повече влага.
- Разгледайте корена!
- Той има израстъчета (Knöllchen), въ които живѣятъ бактерии (Knöllchenbakterien).
- Какво е необходимо за тия бактерии?
- Въздухъ.
- Защото е устроено тѣй — каква връзка има между тия бактерии и растението? Какво правятъ тѣ за него и то за тѣхъ?
- Бактериитъ доставятъ за лупината азотъ (Stickstoff).
- Лупинитъ пъкъ внасятъ хранителни вещества за бактериитъ.
- Следъ това разгледаха бѣгло корена и стѣблото.

— Покажете единъ листъ! Пребройте листенцата му!

— 9, 10, 12, 13, 14 — срѣдно — отъ 6 до 16.

Наблюдаватъ *листата*. Въ срѣдата на всѣки листъ се вижда по една малка паничка (Schüssel), презъ която дъждовната вода стича въ кухото стѣбло. Има много малко растения, които взематъ вода отгоре. (Такива сж бананитѣ). повечето употребяватъ вода отъ почвата.

— Защо лупината употребява дъждовна вода?

— Тя е лишена отъ соли и други вещества, а такава чиста вода е необходима за бактериитѣ.

(Тукъ Dr. Andrezen майсторски подведе децата и тѣ сами налучкаха новитѣ знания).

Наблюдаватъ *цѣттоветѣ*. Тѣ принадлежатъ къмъ голѣмото семейство *пеперудоцѣтници*. Разгледаха подробно цѣтнитѣ листенца, малки и голѣми тичинки, плодникъ. И винаги се търсѣше — *защо е устроено тъй?* — Защо има 5 голѣми и 5 малки тичинки? Дали това не е само игра на природата или тукъ има нѣкаква смисълъ и съобразност? За да отговорятъ на тоя въпросъ, децата откъснаха по 5 цѣтчета отъ различни мѣста на грозда — основата, срѣдата, върха и откриха тичинкитѣ имъ. Така тѣ видѣха, че отначало тичинкитѣ сж малки, но-скоро узрѣватъ и почватъ да натискатъ нагоре масата и да растатъ. . .

Идва насѣкомото, кацва на дветѣ цѣтни крилца и раздрусва цѣлия цѣтъ. . . (Учителтъ изтъкна твърде живо и интересно, какъ работи насѣкомото).

Тѣй неусѣтно минаха два часа. При разглеждане на лупинитѣ постепенно се изработи следната скица:

Лупина.

I. Общежитие. — Ползи за растението — доставене азотъ.

Полза за бактериитѣ — доставяне хранителни вещества (вода, нишесте, тлъстини).

II. Листа. — прѣстообразно раздѣлени и хуниевидни. Въ основата на хунийката — паничка за събиране дъждовната вода.

III. Цѣтъ: ладийка, крилца (2), знаме, тичинки 5 малки (6), 5 голѣми (4), плодникъ съ грапава муцунка.

— По-нататъкъ ще напишете единъ разказъ, какъ пчелата кацва на цѣта, прави своитѣ наблюдения и работи. Освенъ това, ще нарисуваме и нѣколко скици за лупинитѣ.

Училищно стопанство.

Замъкътъ не разполага съ много земя. Паркътъ е малкъ, но доста хубавъ. Не е особено голѣма и зеленчуковата градина, обработвана отъ единъ градинаръ и една помощни-

ца при незначителната помощ на учениците, които имат 4 пкти седмично Gartenbau.

Две крави, два едри коня и малко кокошки — това сж домашнитѣ животни, отгледвани въ Heim'a.

Всичко тукъ е въ своето начало. Училището сжществува едва отъ Великденъ насамъ, но прави добро впечатление. Енергичниятъ му Leiter — Dr. Herbart Andreesen полага похвални грижи за обзавеждането на института. Въ скоро време той ще се снабди съ повечко помѣщения и работилници, каквито сега нѣма.

Програми и планове.

Отъ седмичната програма на училището извлѣкохъ следната скица на учебнитѣ предмети въ третѣ класа:

Quinta V	седмични часови	Quarta IV	седмични часови	U. Tertia III-b	седмични часови
Вѣроучение	2	Вѣроучение	2	Вѣроучение	2
Нѣмски езикъ	8	Нѣмски езикъ	8	Нѣмски езикъ	8
Сѣтане	5	Математика	5	Математика	5
Естествена истор.	3	Естествена истор.	3	Естествена истор	3
География	2	География	2	География	2
Английски езикъ	3	История	3	История	3
Рисуване	3	Английски езикъ	5	Английски езикъ	4
Писане	1	Писане	1	Френски езикъ	5
Пѣние	2	Рисуване	3	Рисуване	3
Гимнастика	3	Пѣние	2	Пѣние	2
		Гимнастика	3	Гимнастика	3
Всичко	32	Всичко	34	Всичко	36

Въ Heim'a ученицитѣ нѣматъ оная свобода, съ която се ползуватъ децата въ училището на В. Отто въ берлинскитѣ училища — задруги или даже въ другитѣ опитни училища. Дисциплината е строга, но не видѣхъ да употребяватъ тѣлесни наказания. Ученицитѣ се подчиняватъ на строго опредѣленъ редъ, изработенъ обикновено отъ Leiter'a. Въ това отношение нѣматъ гласъ и учителитѣ, страхувайки се за залъка и мѣстото си.

Въ Buchenau ежедневииятъ животъ се движи по следния планъ:

- 6 ч. — ставане.
- 6 — 6³⁵ продължително бѣгане.
- 6³⁵ — 7²⁰ 1. часть.
- 7²⁰ — 7⁴⁰ закуска.
- 7⁴⁰ — 8²⁵ 2. часть
- 8²⁵ — 8⁴⁰ — оправяне леглата.

8⁴⁰ — 9²⁵ — 3. часъ
 9²⁵ — 9³⁵ — почивка.
 9³⁵ — 10²⁰ — 4 часъ.
 10²⁰ — 10²⁶ — почивка.
 10²⁵ — 11¹⁰ — 5 часъ
 11¹⁰ — 11¹⁵ — почивка
 11¹⁵ — 12 — 6. часъ
 12¹⁵ — обѣдъ.

На 16.VI. напуснахъ института Buchenau, радушно изпратенъ отъ учители и ученици. Предстояше ми дълго и уморително пътуване къмъ Паубинда — любимиятъ Heim на Dr Lietz'a, дето се намира и гробътъ му.

Т. К. Новановъ — с. Драговищица (Софийско).

Извънкласно четене.

Трудна е педагогическата проблема. Въпрѣки твърде ранното ѝ поставяне на сцената на човѣшката култура, въпрѣки натрупаниятъ дълговѣковенъ опитъ, подпомогнатъ отъ интуицията на велики детелюбци, въпрѣки експерименталнитѣ изследвания отъ две десетилетия насамъ и многобройнитѣ реформенни опити, — въпрѣки всичко това, детето си остава една загадка, обвита въ тайственостъ, отъ която много малко е отгатнато. Все още между него и педагогическата наука съ цѣлия свой арсеналъ отъ дидактични и методични принципи и прийоми зѣбе пропасть, върху която нито времето, нито усилието сж могли да хвърлятъ щастливъ мостъ. Но защо така? Защо училището и детето сж въ постояненъ конфликтъ? Защо детето-ученикъ съ облекчение изпраща делницитѣ и съ радостъ посреща празниците? Нима образа, къмъ който се стреми детето, не е сжщиятъ, къмъ който иска да го води училището? Детето се готви за живота, иска да овладѣе духовната и материална култура, да достигне развитието на възрастнитѣ; сжщото нѣщо иска и училището. Но тукъ веднага изниква въпроса: Какъ, по кои пѣтища и чрезъ какви срѣдства? И отъ тукъ училището и детето се раздвояватъ и не се разбиратъ.

Детето трѣбва по свои неуведими пѣтища и подбира срѣдства, които подпомагатъ неговото духовно и физическо развитие; училището го дърпа и иска да го води на сила по други тъкмо противоположни на детскитѣ — начѣртани и измислени отъ възрастнитѣ. Детето иска само да се учи, само да изгражда своето съзнание; нужно му е само срѣда и условия; нужно му е въ училището да бѣде включенъ

живота, или още по-добре — едното и другото. Училището прави тъкмо обратното: отъ активенъ, то обръща много пжти насилствено, съ крути мърки, детето въ пасивенъ елементъ дава му всичко на готово. безъ да държи смѣтка за неговитѣ потребности и желания;

Но въ конкретния случай училището съ обучението по четене не върши ли същото? Съ срѣдствата, съ които се разполага днесъ, при този учебенъ предметъ постигатъ ли се ценни резултати и отговарятъ ли тѣ на нуждитѣ и желания на детето?

Съ обучението по четене се гонятъ две цѣли: — първо, да се научи детето да чете по установенитѣ четмописни знаци и да разбира това, що чете, т. е. да преодолѣе механичната и логична страна на четенето и, второ, да се развие у детето любовь къмъ книгата т. е. четенето да се превърне въ мощно средство за саморазвитие и самоусъвършенствование и следъ напушането на училището.

Презъ периода на задължителното учение, може да се каже, училището постига първата целъ. Детето преодолява механичската страна на четенето. То се научава сносно да чете. Безъ стѣснение, обаче, трѣбва да признаемъ, че втората задача не се постига. Следъ свършване на училището детето никога не взема книга въ ржката си, нито пъкъ я търси; напротивъ, то дори чувствава умраза, отвръщение къмъ нея. А една работа, извършена наполовина, никакъ не е извършена. Четивната сръчностъ безъ упражнения се забравя, губи се. Това се констатира на всѣка крачка; — дете, което никакъ не е чело нѣколко години следъ свършването на училището е почти отвикнало да чете. Любовьта и стремежа къмъ книгата у детето се култивира бавно и постепенно. Детето никога не чете съ увлѣчение и интересъ — отъ любовь къмъ самото искусство. Въ него постоянно намиратъ нужди и интереси отъ най-разнообразно естество, които дирятъ удовлетворение. Трѣбва да се създадатъ условия, които ще позволятъ на детето чрезъ книгата да удовлетвори една частъ отъ тия интереси. Въ случая съ какво разполага училището? Съ какво друго, освенъ съ учебниците и читанката.

Всѣки, обаче, непосредственъ работникъ въ нашето школо се е убедилъ, че учебниците не сж обични книги, не създаватъ любовь къмъ знанието, черпено отъ книгата.

Детето чете уроцитѣ въ учебника, не защото му сж интересни, а защото учителятъ иска да знае то по нѣщо. Урокътъ може да бжде съвсемъ безинтересенъ, но предъ страхътъ на наказанието ученикътъ го чете и препрочита много пжти, докато го наизусти. Детската душа винаги клони къмъ линията на по малкото съпротивление — къмъ приятното, отколкото къмъ неприятното, къмъ страданието,

Читанката е малко по-интересна книга за детето; но този интересъ не прекращава по-нататъкъ отъ това да научимъ детето да чете, да преодолѣе техническата страна на четенето.

Наистина, всѣки читанко-съставителъ се стреми да подбере най-хубавитѣ и подходящи творби — но колко сж тѣ? — 70—80 работи, които поддържатъ детския интересъ седмица, две и следъ това, и тя имъ става безинтересна книга. Освенъ това, читанката нивилира всички ученици; тя не може да подхрани разнообразнитѣ детски интереси.

Въ училище се събиратъ деца съ най-различни индивидуалности и духовни потребности, следователно, нужно е децата да се поставятъ въ условия да избиратъ, да четатъ онова, което имъ е нужно въ даденъ моментъ.

Детето по пхтя на своето духовно и физическо развитие преодолява всички трудности, прави крайни усилия, щомъ това, съ което е заето, удовлетворява нѣкой негова потребба, покровителствува изграждането на съзнанието му.

Съ какво удоволствие се залавя детето и какви чудни усилия прави то, за да прочете и разбере онова, що е вложено въ нѣкоя случайно попаднала му любима книжка.

Да индивидуализираме обучението по четене, да го направимъ желано отъ децата, да дадемъ възможност на всѣко дете да си подбира за прочитъ и заучване онова, което му е нужно, което задоволява негова духовенъ гладъ, да приобщимъ децата съ книгата, да ги накараме да я дирятъ и обикнатъ — ето кое ни накара преди две години да въведемъ въ нашето училище *извънкласното четене*.

Извънкласното четене при нашето училище не се изчерпва съ записване малкия четецъ за нѣкое отъ периодическитѣ детски списания, нито пъкъ съ раздаването само на книжки отъ детската библиотека и прибирането имъ. Това е първата половина отъ това четене. Втората е още по-важна. Тя иде да задоволи нуждата на децата да изразятъ устно или сценично онова, което имъ е харесало и сж заучили.

Тия часове за децата сж най-радостнитѣ и най-интереснитѣ. Тѣ се очакватъ съ видимо нетърпение. Тѣ сж като празникъ въ училището ни.

Въ лошо време въ часовеѣ по гимнастика, а въ хубаво въ часъ по четене ученицитѣ отъ цѣлото училище (първон. съ четири отдѣления) единъ пхтъ презъ седмицата, обикновено всѣки четвъртъкъ, се събиратъ заедно съ учителитѣ си въ една отъ учебнитѣ стаи.

Работата (беседата) се открива съ хорова пѣсень, следъ която следва декламация за съответното годишно време. Следъ това записанитѣ деца отъ миналия пхтъ излизатъ едно следъ друго и предъ всички декланиратъ стихотворения, казватъ диалози, разказватъ или четатъ.

приказки и разкази, сценички, показватъ собствени рисунки, рисувани въ кжши, пѣятъ или казватъ смѣшки — съ една дума, съобщаватъ онова, което имъ е най-много харесало отъ книжките, взети отъ детската библиотека или намѣрено другаде. Обикновено, децата избиратъ работи съвършено нови, нечувани, които ще заинтересуватъ и изненадатъ всички. Тукъ въ избора и въ начина на изказа става съревнование. Децата правятъ усилия да бждатъ ясни, разбра-ни и да произведатъ ефектъ. Всѣко дете се изпраща съ одобрение или пъкъ съ критика за несполучливия изборъ или изказъ. Одобренията се придружаватъ съ ржкоплѣскания, а много пжти и съ извикване повторно на „сцената“.

Първацитѣ пъкъ ни декламиратъ стихотворения, даватъ сценички, пѣятъ пѣснички, заучени въ свръзка съ обучението. Щомъ свършатъ децата, единъ отъ учителитѣ хроникра по-важнитѣ събития, станали въ страната и по свѣта. Много пжти и самъ той имъ разказва нѣщо.

Въ края на беседата се записватъ ония деца, които идуция часъ ще приготвятъ нѣщо. Желаящитѣ сж много. Децата презъ всѣко време могатъ да взематъ книжки отъ детската библиотека. Щомъ ги прегледатъ и не имъ харесатъ, могатъ веднага да ги върнатъ, а затова е нужно богата детска библиотека. Такава въ продължение на година-две може лесно да се създаде: нужно е само желание.

Тѣй водено извънкласното четене дава ценни резултати. Децата укрепватъ въ четивната сръчностъ. Ставатъ добри четци, а най-важното — тѣ свикватъ да дирятъ книжката, да общуватъ съ нея; култивира се у тѣхъ бавно, но сигурно любовь, стремежъ къмъ книгата — тази въковно неизчерпаема рудница на знания, опитъ и мъдростъ.

Борисъ Иланевъ — Коиловци (Никополско).

Изкуството въ живота и училището.

Началото на изкуството трѣбва да търсимъ още въ първобитнитѣ времена. За да омилювати боговетѣ (духоветѣ) и за да изглежда покоренъ, смѣлъ и силенъ, тържественъ и привлѣкателенъ, дивакътъ, кога отива на война, праздненство или сватба, си шари тѣлото и се кичи съ различни предмети. Той почналъ да драска по дърветата и скалитѣ ловътъ и преживелицитѣ при лова. По-късно дошълъ до орнамента, стилизацията и геометричнитѣ форми, подражавайки предмети изъ околността му. Въ украшенията, рисункитѣ и стилизацията той свикналъ да влага чувствата и пре-

живяванията си. Така съобрази били предадени първите мисли и чувства. А това е първото художество и първата писменност, които отразили вътрешния и външния човешки живот. Изкуството, значи, още от начало е свързано съ живота. Така е по-късно у културните народи. Египетските пирамиди, обелиски, храмове, арабските, индийските и китайските орнаменти и стилизации ни показват, че изкуството на тях и други древни народи води човъка към възвишеност и съвършенство. То се вдъхновява от живота и природата, взема от там образи и форми, пресъздава ги и ги усъвършенства, за да украсява човешкия живот.

Гърците одухотворявали природните твари. *Дедалъ и Фидий* сж едни от най-големите първомайстори-гении. Тяхното изкуство говори за широки простори, за далечни и свѣтли изгледи. Гъркътъ търси хармонията. „Античното изкуство, казва Роденъ, изнася радостта на живота, спокойствието, грацията, равновесието, истината“. И тяхните художници изобразявали само хубавото. Въ Тива имало законъ, който задължавалъ художниците да подражаватъ и изобразяватъ само хубавото. Хубостта е била законъ въ изкуството. Не е ли такъвъ и тяхниятъ животъ? И изкуството имъ не само го отражава. То импулсира, напътва къмъ красота и съвършенство.

Въ срѣдните вѣкове има инквизиция и мракъ. Въ изкуството имъ най-много това проличава. Отъ него вѣе меланхолия. Възраждането сжсва вси прегради на тоя животъ. Първа реакция даде изкуството. Кой не е челъ и не знае за Чимабуе, Ботичели, Леонардо де Винчи, Микель Анжело и Рофаелъ? Това сж гении на красивия, цвѣтящъ радостенъ животъ. Творците-художници на тая епоха сж работили твърде много и твърде добре, защото тѣ схванали рано идеалитъ и мечтитъ на времето си и ясно и силно ни ги показватъ. Отъ тяхните произведения вѣе грация и миръ.

Животътъ днесъ е сложенъ. Събитията бърже се мѣнятъ. Днешниятъ човѣкъ мисли за богатство, лесно да живѣе и да изпитва лекн наслади. Дребното и жалкото отъ тоя животъ сж станали нѣща значителни. Ние забравяме и не виждаме, че ни трѣбва красота, която душата иска и която осмисля живота ни. Изкуството е винаги въ своята роль. То не е преставало да дава духовна наслада и да доказва, че сме хора и, като такива, трѣбва да живѣемъ съ мисълъ за предназначението ни. Кой човѣкъ не е мечталъ за животъ възвишенъ, по-добъръ и по-красивъ, безъ тревоги и борби, безъ сълзи и въздишки? Кжде човѣкъ намира отдихъ отъ грижитъ на всѣкидневния трудъ, кжде той може да забрави дѣлничното, което го гнети? Въ изкуството и само въ него. Въ него виждаме истината и доброто. Въ него намираме възвишени общочовѣшки чувства; въ него виждаме, че хубавото е по-силно отъ грозното и

лошото, и добиваме потици къмъ съвършенство. Изкуството ни учи на красота. „Красотата, споредъ *Р. Тауъръ*, е вездесеща; красотата е истина — истината е красота“. А Достоевски и Григорий Петровъ зоватъ: „Красотата ще спаси свѣта!“

Кои създаватъ изкуството? — Художниците, творцитѣ! Тѣ сж хора съ проникващъ взоръ. Душата на художника е нѣжна струна: тя схваща и най-лекитѣ трептения. Тѣ виждатъ истината и ни я даватъ образно. Тѣ сж учители и възпитатели на хората, защото въ произведенията си отразяватъ дѣховния и материаленъ миръ, идеализиранъ и украсенъ. Споредъ Уайлдъ, тѣ сж „очи на човѣчеството“: виждатъ цѣлокупния животъ съ всичкитѣ му страни, показватъ ни това, което сами никога нѣма да видимъ, и ни даватъ сила да решаваме по-висши жизнени задачи.

Народитѣ иматъ неоценима полза отъ гениитѣ, художниците и творцитѣ отъ всички времена. Защото тѣ ни даватъ великъ примѣръ на трудолюбие и искреностъ. Тѣ никога не стоятъ далечъ отъ народа. — Напротивъ, огиватъ срѣдъ него и му внушаватъ съ произведенията си своитѣ мисли и чувства, показватъ му много и много явлѣния изъ живота и го учатъ да разбира и обича доброто и красивото. Значи, освенъ естетичната наслада, художниците ни чертаятъ и по-възвишенъ животъ. А това е балсамъ: то цѣри изстрадалата човѣшка душа; то окриля надеждитѣ ѝ за по-свѣтли бѣднини. И свикнали да се наслаждаваме отъ художественитѣ произведения, ние ставаме способни да намираме хубавото въ природата, у човѣка и действията му. Така изкуството облагородява човѣка. Облагородява го, защото да разбирашъ отъ красота, да я търсишъ и намирашъ въ природата, човѣка и отношенията съ подобнитѣ му, и да се наслаждавашъ отъ всичко това, ще рече да си изпълненъ съ благородство, възвишеностъ и човѣщина. Това е идеалъ, и изкуството ни води къмъ него.

Ясно е, че изкуството е мощенъ факторъ въ живота. Въ такавъ случай може ли и трѣбва ли да има то мѣсто въ училището? — Още въ предучилищната възраст детето проявява естетични чувства. Когато играе съ клечици и дѣсчици, когато си прави кжщичка, кошарка и др. т., то се стреми винаги да се получи нѣщо завършено, цѣлостно. Знаемъ, че въ тая възраст ставатъ силни и бързи физиологични промѣни; бързо се обмѣнятъ веществата. Натрупва се скоро много енергия, и тя кара детето винаги да се движи и действува. Затуй още отъ малко то е дейно и творческо същество.

Истинкитѣ къмъ хубавото въ училищната възраст е много силно развити. Детето-ученикъ се стреми да изработва играчкитѣ си, колкото може по-хубаво. Първацитѣ отначало мислятъ и пишатъ образно. Чрезъ рисунки и изработени предмети тѣ изразяватъ вътрешния си животъ. Естетич-

ното чувство тука ясно личи. А днешната психология под чертава значението на чувствата за възпитанието. Чрезъ изкуството ние можемъ да разгънемъ цѣлата духовна сжщностъ на детето и видимъ, че тамъ има много спящи чувства и нужди. Тѣ, именно, трѣбва да се събудятъ и развиятъ.

Днесъ образованието ни е почти интелектуалистично. Въ училището малко се грижатъ да развиватъ чувствата. Даватъ се много знания, но сухо и изморително. Децата ни, може би, много знаятъ, но малко умѣятъ. А умението, сръчността, моженето и стремежа къмъ тѣхъ е отъ голѣмо значение. Въ това е смисълъта на учебно-възпитателната ни работа.

Не отъ вчера говорятъ и работятъ за трудово училище и трудово обучение, което ще даде дейни, способни и творчески личности. Творчество безъ изкуство, обаче, е невъзможно. „Работа безъ искуство е скотство“ — казва Джонъ Ржскинъ. Всѣко знание усвоено чрезъ самодейностъ и творчество (изкуство) е ясно и трайно. Ето защо, наравно съ активния принципъ, трѣбва да върви и естетичниятъ. Той трѣбва да заеме едно отъ най-важнитѣ мѣста въ училището. Покажемъ ли на детето красотата на даденъ предметъ или явление, то ще я схване добре и ще се яви у него желание да я въплоти въ рисунка, моделъ и др. Това е творчество, макаръ и несвършено. У децата има заложби, които трѣбва да се развиватъ и усъвършенстватъ. Ако покажемъ на децата художествено произведение, изобразяващо човѣшко страдание, ако ясно имъ покажемъ изражението на лицето, всѣка гънка и сѣнка и ако следъ това тѣ декламиратъ или разказватъ стихотворение, разказъ и др. съ съответно съдържание, — тѣ непременно ще приематъ показания имъ изразъ. Въ този случай децата научаватъ нещо, чувстватъ и преживяватъ, а съ това не само се даватъ знания, но се и облагородява човѣшкото у човѣка.

Изразнитѣ движения сж огледало на вътрешнитѣ преживявания и чувства. Споредъ мнозина психолози, самитѣ ни чувства се нуждаятъ отъ изразни движения. Но възможно ли е при сегашнитѣ условия да се даде предно мѣсто на изкуството въ училището? Може ли така да се обучава? Казвамъ: това е възможно и даже наложително. Нѣколко примѣра:

Откриваме буква. Моделира се, рисува се и се боядисва. Запомня се по-добре и по-лесно, отколкото ако се покаже печатната на картонче. Сжщо така се постъпва, когато се даватъ понятия за числата и цифритѣ. Преподаваме четиво. За да се схане по-лесно съдържанието, разделяме го и го разглеждаме по картинки. Ако тия картинки се илюстриратъ, съдържанието се схваща отлично. — По формознание: моделираме, боядисваме, рисуваме и изрѣзваме формитѣ. — Радиознание: русуваме, моделираме, правимъ релефъ, по възможностъ всичко цѣтно, на рѣка, планина

и т. н., и т. н. Тъй ако се обучава по всички предмети, ще има знания и умъние, настроение и самодисциплина.

Въ много опитни училища на Западъ и въ Америка тъй се работи. И резултатитъ сж завидни. Тамъ се дава голъмо значение на изкуството. Много училища сж въ полето, гората, всрѣдъ рѣзкошни градини. Това е срѣда съ благотворно влияние. Красива природа, красиво училище и красива мобилировка. Въ такова училище и при подобно обучение въображението на ученицитъ е силно развито, а това има нравствена стойностъ: преценява се всѣка постъпка и възможнитъ последствия отъ нея. Ето защо изкуството трѣбва да навлѣзе въ всѣко училище.

Учителътъ трѣбва да бжде любителъ и търсачъ не само на науката, но и на изкуството и красотата. Тогава той ще ги търси и намира, ще ги обича и ще предаде тая обичъ и на ученицитъ си. Не поддържаеме мисълта, че само художници трѣбва да ставатъ учители. а мисълта, че изкуството е необходимо и че трѣбва да се стремимъ къмъ него. Г-нъ Герасковъ констатира, че „обучението въ основата си има една техническа страна, която може да се разбере, усвои и приложи отъ всѣки нормаленъ човѣкъ, следъ достатъчна и целесъобразна подготовка“. А всѣки може да се готви. Кое ни пречи? Мнозина художници, музиканти, поети, политици и мислители сж станали такива не въ висши училища, а съ дълъгъ и упоритъ трудъ — чрезъ самообразование. Самообразование е силенъ факторъ. Издигането, свършенството е лично дѣло на човѣка. По такъвъ начинъ се добива и художествена култура и художественъ вкусъ. „Блажени, които иматъ вкусъ, казва Ницше, па даже и ако този вкусъ е лошъ“ А вкусътъ се добива съ работа.

Йонко Христовъ — Варна.

Детско-родителски забави.

Думата е за забавитъ, които учителитъ устройватъ съ своитъ ученици въ района на училището при непосредно сношение съ родителитъ; забави, при уредбата на които не може да се държи за блѣсъкъ, парадностъ и за прецизно художествено изпълнение, каквото се изисква при по-избрано общество.

Не е необходимо съ много думи да се обясни *значение*то на такива забави. Чрезъ тѣхъ учителътъ, като подпомага своята педагогическа работа съ децата, излиза изъ тѣснитъ рамки на школото и влиза въ ролята на *общественъ деецъ*, въ чистата смисълъ на тая дума.

Които учители сж работили въ тая областъ, ще да сж изпитали насладата, която идва и за тѣхъ и за децата следъ всѣка дадена забава, както и благотворнитѣ последици отъ това.

Едвали има друго по-пригодно срѣдство за тѣй необходимото сближение на училището съ семейството отъ детско-родителскитѣ забави. Последнитѣ не могатъ да бждатъ замѣстени съ заржчанитѣ родителско-учителски срещи, които се уреждатъ въ нѣкои училища. При забавитѣ не само че се събиратъ повече семейства, но се създава и настроение въ полза на благородната кауза на учителя.

Детско-родителскитѣ забави не сж ново явление въ нашия общественно-училищенъ животъ. Само че презъ разнитѣ периоди тая дейность на нашето учителство е била ту по-засилвана, ту по-слаба, малко или повече различна въ своитѣ построения и планомерность, съобразно съ различieto на моментитѣ въ развитието на нашия български животъ.

Днесъ, обаче, когато усилията на нашата здрава учителска и народна мисль сж вложени, за да се насочва обществения ни и училищенъ животъ къмъ правилно развитие, когато имаме толкова опити отъ миналото и устройството на детскитѣ забави все повече зачестява, — става нужда да се обясни и подчертае истинското *предназначение* на тия забави, като се обърне внимание върху тѣхната *уредба* (съдържание и наредба на материала, подготовка и условията за изпълнение).

Детско-родителскитѣ забави не биха могли да отговарятъ на своето предназначение и да оправдаятъ труда, който се полага за тѣхната уредба, ако въ съдържанието имъ не преобладава *духътъ на народа*, ако чрезъ тѣхъ не се изнасятъ народнитѣ обичаи и традиции, народното творчество; ако не се повдига и окриля народното съзнание. А това се постига, като се възпѣватъ роднитѣ ни хубости, забележителни събития и личности изъ нашето минало, народнитѣ тежнения и копнежи. Народниятъ животъ, родната литература, народнитѣ пѣсни и игри ни даватъ хубавъ материалъ за тая цель. И въ най-малкото село ще се намѣри подходящъ материалъ, стига да се започва не отъ далечното и чуждото, а отъ мѣстното, отъ родното, отъ най-близкото и най-простото.

Програмата на всѣка забава трѣбва да съдържа разнообразенъ материалъ: декламации, пѣсни, сценки, игри рисуване, рѣчна работа и др. Така забавата става интересна и за децата и за родителитѣ. *Разнообразието*, обаче, не трѣбва да изключва *единството* на програмата. Материалътъ въ нея не трѣбва да бжде ступанъ безразборно, механически.

Между различнитѣ отдѣли на програмата и между творбитѣ, застъпени въ всѣки отдѣлъ, трѣбва да има тѣсна връзка. Пѣснитѣ, игритѣ, декламациитѣ, сценкитѣ, рисунки-

тъ — всичко въ единъ отдѣлъ трѣбва да развива една *идея*, една *мисъл* и да създава едни *чувства*, едно *настроение*. Нѣщо повече дори: отдѣлнитѣ творби въ всѣки отдѣлъ трѣбва да се наредятъ така, че настроението, създадено съ изпълнението на първата, да се засилва и повишава съ изпълнението на следващитѣ творби, докато при последната достигне куминационната си точка. Възходяща градация и единство въ мисли, чувства, настроения — ето схемата на материала за единъ отдѣлъ.

Сжщия принципъ трѣбва да се спазва и когато се редятъ единъ следъ другъ различнитѣ отдѣли. Всички отдѣли заедно трѣбва да развиватъ една *обща основна идея*, която обхваща идентѣ, легнали въ основата на всѣки отдѣлъ, и да създаватъ едно *настроение*, въ което се вливатъ настроенията, създадени при изпълнението на различнитѣ отдѣли. Ако материалътъ се нареди така, забавата ще прилича на малка добре стъкмена драматична пиеска. Както отдѣлнитѣ реплики, сцени и действия въ пиесата, макаръ и външно разнообразни, водятъ къмъ една основна мисълъ и създаватъ едно *настроение*, така и забавата, при която е спазенъ принципа на единството и градацията, ще развива единъ основенъ мотивъ, ще създава едно настроение, което ще завладѣва и увлича слушателитѣ. Излишно е да се казва и доказва, колко голѣмо е възпитателното въздействие на тъй уреденитѣ забави. Само който не го е изпитвалъ, само той не го знае.

Когато се подготвя забавата, трѣбва да се грижимъ не само да се разучи добре и хубаво да се изпълнява подборния материалъ, но и да не се създаватъ при тия работи недоволства между самитѣ деца. Въ всѣка забава трѣбва да проличава *колективното участие и усилие* на цѣлото училище, а не само на нѣкои отдѣления и на нѣколко избрани деца.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА.

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Д. Правдолюбовъ.

Елмазъ въ калъта

Бѣше началото на м. декемврий. Ясно небе. Безъ сила слънце. Ето повече отъ два часа какъ вървимъ и все тъй еднообразно. Наоколо е покрила бѣлоснѣжна пелена, тукъ-тамѣ нашарена съ хресталаци. Нито една кжща. Това досадно еднообразие настрои душата ми таинствено и мечтателно.

Шейната се плъзга, сиѣжнитѣ панорами се редятъ една следъ друга, а пътятъ, прострѣлъ се като черъ поясъ, не се свършва. Мислитѣ ми скачатъ отъ единъ предметъ на другъ и повече се спиратъ върху оная девица, която следъ нѣколко завоя трѣбваше да я видя въ ролята на учителка. Отъ 15 години не съмъ я виждалъ.

Ето най-после плетъ! Ето и задъ хълма село, кжщитѣ на което сж накацали отъ другата му страна. Влизаме въ селото. Красиво балканско село. Кжщитѣ му, като кутийки, заграждатъ отъ дветѣ страни пътя.

Кжде е училището? Главната улица почти се измина и не го съзрѣхъ. Може би, да съмъ го подминалъ! Случайно обръщамъ главата си на лѣво и около единъ полусрутенъ хамбаръ виждамъ деца: малки и голѣми. Едни отъ тѣхъ скачатъ, а други — се гонятъ. Разбрахъ, че сж ученици. Шейната спрѣ. Слѣзохъ и се отправихъ къмъ ученицитѣ. Много отъ тѣхъ ме заобиколиха и почнаха да ме разглеждатъ недвѣрчиво и любопитно.

— Здравейте, деца! Кжде е училището ви?

— Ето го! отговориha малкитѣ чорлавчета и посочиха полусрутения хамбаръ.

— Ами учителката ви?

— Ето и нея! Децата посочиха една миниатурна девица, по ръстъ не по-висока отъ 10—12 годишно дете. Облѣчена простичко, слаба, съ сухо лице, азъ едва я забележихъ между ученицитѣ.

— Здравейте, Гинева! Извинете! Не ви познахъ! Калко много сте се промѣнили!

Азъ сѣ вгледахъ въ лицето ѝ. Сжщата е. И споменитѣ отъ миналото почнаха да се ниятъ единъ следъ другъ. Припомнихъ си за нѣкогашнитѣ ни другарски срещи съ шу-

мни спорове, високи пѣсни, весели игри, приятни екскурзии и пр. Най-приятнитѣ минути отъ живота ми. . . Като ученици нѣкога бѣхме образували единъ смѣсенъ самообразователенъ кружокъ, чистъ и невиненъ, който Гинева често посѣщаваше, всѣкога тиха и скромна.

— Познавате ли ме? попитахъ азъ.

— Какъ не, какъ не! отговори малко сканфузено тя. Но вие сигуръ сте ме забравили! Та то отдавна бѣше! Кой ли на насъ, малкитѣ хора, обръща внимание и ни помни? Но време е да влизаме въ часъ. Да отидемъ къмъ училището! Хайде, деца!

Децата подъ редъ и съ пѣсни почнаха да нахлуватъ въ храма на науката. Влѣзохме и ние. Отмѣрете 8—9 крачки на дължъ и 6—7 на ширъ, заградете това пространство съ 4 ниски стени, една отъ които да бѣде съ 3 дупки за прозорци, ще добиете пълна представа за жг. . . смѣсена прогимназия. Тая импровизирана класна стая не ме удиви. Не ми бѣше за първи пѣтъ да срещамъ подобни училища при най-примитивни условия. Чудно ми бѣше, че въ сѣдство съ това народо училище се издигаха две праздни двуетажни кѣщи, съ високи и широки прозорци, съ голѣми и хигиенични класни стаи, и при все това ученицитѣ се обучаваха въ една катакомба, въ която човѣкъ оставаше и безъ радостъ, и безъ настроение, и безъ здраве. . .

Ученицитѣ насѣдаха съ впити погледи въ учителката.

— Колко сж! И отъ кѣде се взеха толкозъ? На улицата не бѣха така много! попитахъ учителката.

— Точно 52!

Не повѣрвахъ и почнахъ да ги броя. Действително 52 ученика! Цѣлото пространство отъ класната стая бѣ заета отъ глави и свѣтли очи. Ученицитѣ имаха геометрия и имъ предстоеше да се запознаетъ съ лицето на правоъгълника. Учителката започна да работи.

Най-напредъ тя разправи за бедната Анка, ученичка отъ I класъ, която, за да изкара прехраната си, шиела на богатитѣ хора ржкави, възглавнички, покривки за маса и пр. Веднажъ Анка била ушила една покривка за малка маса, която била широка 3 д.м. и дълга 6 д.м. (учителката показва покривката). Следъ приказката, която доста заинтересува ученицитѣ, учителката зададе целта: „Сега ще видимъ, колко лева ще получи бедната Анка за ушитата отъ нея покривка, ако се е уговорила да получава по 5 лв. за кв. дециметъръ.“

Заедно съ главната целъ учителката постави и първата подцель: нуждата да се намѣри най-напредъ, отъ колко квадратни дециметра е покривката (голѣмината ѝ).

Учителката бѣ приготвила листовѣ съ размѣри на покривката и по единъ квадратенъ дециметъръ отъ цвѣтна хартия, които раздаде на ученицитѣ. Слѣдъ това тя прикрепилъ съ габърчета покривката на черната дѣска. Преди измѣр-

ването стана запознаване съ квадратния дециметъръ. После това учителката започна да налага кв. дециметъръ по покривката. Тя искара първия редъ, после — втория и найсетне — третия. Ученицитъ броеха налагането на кв. дециметъръ — по колко пѣти става редъ и колко реда. Сжщото нѣщо децата извършиха и на своитъ листета, като съ моливитъ очертаваха квадратния дециметъръ при всѣко налагане. Следъ това децата намѣриха мѣстата на очертанитъ кв. дециметри,

Така ученицитъ непринудено и нагледно се увѣриха, че тази правоѣгълна покривка, ушита отъ бедната Анка, има 18 кв. дециметри, че тя за тази си работа трѣбва да получи 18 пѣти по 5 лв., или всичко 90 лв. Но децата и по-бързъ начинъ трѣбваше да да пресмѣтатъ лицето на правоѣгълника. Къмъ това тѣ дойдоха, като забелязоха тритъ реда по 6 квадратни децитетри, чието сборъ се получава, като умножимъ дължината съ широчината на правоѣгълника.

— Защо не вземете за квадратна мѣрка не квадратния дециметъръ, а квадратния метъръ?

— За да измѣря една осезаема величина. Азъ нѣма да забравя да съобща на ученицитъ, че единицата квадратна мѣрка е квадратниятъ метъръ, който съмъ приготвила отъ картонъ и съ който ще измѣримъ пода на класната стая.

Не бѣха се изминали 30 минути, и азъ почнахъ да чувствавамъ задушване и силно главоболие. Да стоя повече въ класната стая не можехъ. Създадениятъ отъ толкозъ гърла вжгледвуокисъ почна да дѣйствува. И разбрахъ, че друго срѣдство противъ тоя отровенъ газъ нѣма, освенъ бѣгане навънъ.

— Извинете, госпожице, почнахъ да чувствавамъ силно главоболие, вѣроятно отъ разваления въздухъ. Вие не чувствувате ли?

— Не, азъ съмъ привикнала. Излѣзте навънъ! Скоро и азъ ще пусна ученицитъ.

Още при първото ни свиждане забележихъ, че учителката покашлива и че нейната кашлица е доста опасна. Разхождайки се по улицата, мисля: да се учителствува въ такава крайно нехигиенична катакомба е единъ великъ подвигъ, героизмъ, далече по-голѣмъ отъ героизма на мъченицитъ...

Д. Марчевски — София.

Глаголъ.*)

1. Лице и число на глагола.

— Четохме и поправяхме вашето съчинение „Вечеръ у дома“. Сега пъкъ азъ ще ви продиктувамъ моето съчинение. Най-напредъ ще го прочета цѣлото.

Вечеръ у дома.

Седя въ стаята и чета интересна книжка. Чета и съ-кашъ виждамъ онова малко момченце, което търси майка си въ далечната страна задъ океана. Пъкъ моята майчица е тъй близко! . . . Тя шета изъ кухнята. Азъ чувамъ, какъ нарежда масата за вечеря. Нѣкой тропъ въ коридора. Татко си иде. Ето и кака пристига.

— Добъръ вечеръ — посрѣщамъ ги азъ.

— Добъръ вечеръ, какъ прекара днесъ?

— Много добре.

— Елате да вечеряме, — обажда се мама отъ кухнята

— Добъръ вечеръ, мамо.

— Добре сте ми пристигнали, седнете да вечеряме.

Азъ гледамъ мама, татко, кака, които седятъ около масата и се радвамъ. Навънъ е тъмно и студено. А тука — топло, свѣтло, хубаво! Ето, ще се навечеряме, ще си поприказваме, ще пѣемъ, а като ми се доспи, мама ще приготви леглото. Какъ е хубаво вечеръ у дома!

— Внимавайте! Преди да започнемъ да пишемъ, ще си припомнимъ правописа на нѣкои изречения. — Тука има прѣка речъ. Какъ пишемъ прѣката речъ? А какви сж изреченията споредъ начина на изказването? Какви знаци ще пишемъ следъ различнитъ видове изречения? Внимавайте, какъ азъ ще произнасямъ, за да слагате вѣрно правописнитъ знаци. Запишете заглавието! Азъ ще прочета първото изречение. Повторете! Другъ да повтори! Пишете! Който напише изречението, нека остави писалката, да се облегне назадъ и да чака. Ще прочета второто изречение. Кой ще го повтори? Другъ! Пишете! — Азъ забравихъ, какъ се свършва изречението, — обажда се Велко. — Тогава Слави нека прочете, какво е написалъ. Нека продължимъ. Внимавайте добре: започва се разговорътъ! . . . Така ние написваме цѣлата диктовка.

— Сега ще повторимъ диктовката. Азъ съмъ я написалъ на обратната страна на черната дъска. Нали баба граматика е скрита тамъ, тя навѣрно е поставила на мѣсто всички знаци. Ще сравнимъ съ онова, което сте написали вие. . . Прочитаемъ

*) Изъ токущо излѣзлата отъ печатъ книга: „Денчо Марчевски. — Обучението по граматика въ първи прогимназиаленъ класъ. Ръководство за прогимназиални учители. София. 1926 г. Ц. 25 лв.“.

по отдѣлно всѣко изречение и сравняваме съ написаното въ тетраднитѣ, като завеждаме беседа за правописнитѣ особености на различнитѣ думи.

— И така, какво ви продиктувахъ сега?—Едно съчинение. Защо това е съчинение? Огъ какво е съставено то? — Огъ изречения — А какво изразяваме чрезъ изреченията? — Мисли.—Кои думи носятъ мисълта на изреченията?—Глаголитѣ. *Сега ще търсимъ глаголитѣ въ съчинението и ще си поговоримъ за тяхъ.* Намѣрете глагола въ първото изречение. — Седя.—Какво означава този глаголъ?—Работата!—Ехъ, Димо, такава работа мнозина биха я вършили! — Не показва работа. Кажете другъ глаголъ.—Спя.—Така, тѣзи глаголи показватъ, въ какво състояние се намиратъ предметитѣ. Когато кажемъ седя, какъвъ въпросъ си задаваме? — Кой седи? — Азъ седя.—А какъвъ въпросъ си задаваме, като кажемъ чета? Кой чете? — Азъ чета. Значи, колко нѣща означава глаголътъ? — Две нѣща. Какви?—Действие или състояние и предметъ. Въмѣсто „предметъ“, какъ можемъ да кажемъ? — Лице.—Така, запомнете, глаголътъ означава две нѣща: 1) действие или пъкъ състояние и 2) лице, за което се отнася това действие или състояние. Кажете глаголитѣ въ другото изречение! — Чета, виждамъ, търся. Какво показва глаголътъ чета? — Показва действие четене. Кой върши това действие? — Азъ. Значи, действието може да се извърши отъ лицето, което говори. Азъ ще запиша на дъската глаголитѣ. Кажете, колко нѣща различаваме въ глагола виждамъ? — две нѣща: действие и лице, което върши това действие. Кое лице върши действието? — Лицето, което говори. А въ глагола виждамъ, кой върши действието? — Въ глагола търся? — Той търся — лицето, за което се говори. И така, колко лица иматъ глаголитѣ? — Три лица. Кое е първото? — Лицето, което говори. Второто? — Лице, то, на което се говори. Третото? — Лицето, за което се говори. Зеедно съ коя дума може да бжде изказано първото лице на глагола? — Азъ чета. Второто? — Ти четешъ. Третото? — Той, тя, то чете.—Олга да напише глагола викамъ въ тригъ лица. — Викамъ, викашъ, вика. Ще сравнимъ тѣзи три глаголни форми, за да видимъ, по какво си приличатъ и по какво се различаватъ. Какво ще кажете за тѣхното действие? — Действието е едно и сѣщо. А по външния си видъ, по формата си, приличатъ ли си? — Различаватъ се. Внимавайте, ето два молива. По какво си приличатъ? — По боята, червени сж. А по какво се различаватъ? — Единиятъ е по-дългъ. Какво ще направимъ, за да ги направимъ еднакви по дължина? — Трѣбва да отрѣжемъ отъ единия едно парче. Какво ще си измѣни тогава този моливъ? — Формата. Така, пакъ моливъ ще си остане, но ще си измѣни формата. Дали нашитѣ глаголни форми не можемъ да сравнимъ съ моливитѣ? — Можемъ. Приличатъ ли си тѣ? —

Приличатъ си, защото показватъ едно и също действие. Ами има ли нѣкаква разлика тежду тѣхната форма? — Има. Каква? — Въ първо лице глаголътъ свършва на мѣ, въ второ лице на шѣ, въ трето лице си остава вика. Значи, какво става съ формата на глагола? — Тя се промѣня. Цѣлата дума ли се промѣня? — Не. Вижете, коя частъ отъ думата остава непромѣнена! — Вика. — Крайната частъ на думата се промѣня. Нарича се окончание. Кое е окончанието на глагола викамъ за първо лице? — мѣ. За второ лице? — шѣ. — Вие виждате, че глаголно то окончание се измѣня. Значи и самиятъ глаголъ каква дума е? — Измѣняема. Така, глаголътъ е измѣняема дума. Лицето на глагола се определя отъ окончанието.

— Внимавайте! Като кажемъ ч е т а, за колко лица се разбира? — За едно лице. Кажете същия глаголъ така, че да се разбира за много лица. — Ч е т е м ѣ. Кажете същото за глагола ви ж д а м ѣ. — Какво виждаме отъ тия примѣри? — Виждаме, че глаголитѣ означаватъ и числото на лицата, които вършатъ действието. Колко числа иматъ глаголитѣ? — Две, — единствено и множ. число. Намѣрете глаголитѣ въ изречението: „Елате да вечеряме — обажда се мама“, и кажете, въ кое лице и кое число сж тѣ. — Глаголътъ в е ч е р я м е е въ първо лице, множ. число. Защо? — Защото показва, че действието се върши отъ лицата, които говорятъ. А какво ще кажете за сказуемото об а ж д а с е? — То е въ трето лице, един. число. . . По тоя начинъ ние беседваме за другитѣ глаголи. — Иванъ да налише на черната дъска формитѣ на глагола в е ч е р я м ѣ за тритѣ лица, един. и множ. число. Заедно съ кои думи можемъ да изкажемъ тия форми? И така, какви думи сж глаголитѣ по форма? — Измѣняеми думи. Какво ще кажете за лицата на глаголитѣ? А какво научихме за числото на глаголитѣ? Съ какво „е“ пишемъ въ края глаголитѣ въ множ. число? — Съ „е“

Въ кжщи ще напишете кжсичко съчинение на тема: „Какъ се приготвямъ и тръгвамъ за училище“. Ще извадитѣ отдѣлно глаголитѣ и ще означите всичко, каквото сме учили за тѣхъ.

2. Време у глагола: сегашно, минало и бждеще.

Първа часть.

Вали. Студенъ вѣтъръ вѣе, и капкитѣ удрятъ въ стъклата на прозорцитѣ. Въ стаята е хладно. Децата сж пристигнали. Азъ се заглеждамъ навънъ.

— Вали. . .

— Скоро ще дойде зимата.

— Скоро . . . Ей ги, дърветата вече оголяватъ. Витошатъне въ магла. Де сж цвѣтата въ градината? — Повѣхнаха. Какво ли е сега полето? — Пусто, голо. А гората? — И тя

е глуха и пожълтѣла. Защо? — Защото вече скоро ще дойде студената зима. А хората какво ли ще правятъ? — Ще се скриятъ изъ домоветъ си на топло край огъня. Така, ще се скриятъ на топло край огъня, защото, ето:

Вехне всичко. Късно лѣто.
Отлетѣха лѣтни дни.
Стелятъ се мъгли въ небето
въ тиха нощъ безъ свѣтлини.

Опустѣха златни ниви,
стинатъ ручей пѣнливи;
кждрава лоза жълтѣй
и небесни сводъ бѣлѣй.

Въ лесъ, долове и полени
ще настане зименъ хладъ;
скоро въ хижи задимени
огньове ще заблѣстятъ.

К. Христовъ.

— Въ вашитѣ христоматии е помѣстено това стихотворение. Ще го четемъ и ще говоримъ за него. Кой ще прочете стихотворението? Другъ да прочете! Другъ! За какво се говори въ това стихотворение? — За есенъта. Какво описва поетътъ? — Една картина. Каква? — Есенна картина. Ще прочетемъ отново стихотворението и ще предадемъ съ свои думи есенната картина, която поетътъ описва. Какъ разбирате израза: „Стелятъ се мъгли въ небето“? — Растилатъ се като постеля, покриватъ небето. Какво си представяшъ, като четешъ този куплетъ? — Азъ си представямъ едно по-вехнало поле, надъ него мъгливо небе въ тиха и тъмна нощъ. — Какво казва поетътъ въ втория куплетъ, за да допълни картината? Златнитѣ ниви сж опустѣли, игривитѣ ручей изтинали, а гората е вече пожълтѣла. И после? — Зимниятъ хладъ ще настане въ лесътъ, въ доловетъ и полянитѣ. Въ хижитѣ скоро ще заблѣстятъ огньоветъ. — Какво чувство буди у насъ това стихотворение? — Тъжно чувство. — Другъ да опише съ свои думи есенната картина! Кажете тогава, какъ трѣбва да четемъ стихотворението? — Трѣбва да четемъ бавно. Вижте, какви сж изреченията споредъ начина на изказването! — Разказни. Ние говорихме, какъ трѣбва да четемъ разказнитѣ изречения. Ще прибавимъ сега и това, че тука, при това стихотворение, което буди тъжни чувства, нѣма да четемъ съвсемъ спокойно. Чрезъ гласа трѣбва да създадемъ настроение у тия, които ни слушатъ. Прочетете на умъ първия куплетъ. Вижте, отъ колко изречения се състои! — Състои се отъ четири изречения. — Да прочетемъ първия куплетъ! Чети, Вѣрке! — Тя чете много бързо. Спи-

ра се подиръ думата небето, а пъкъ тамъ нѣма никакъвъ знакъ. — Другъ да прочете по-хубаво първия куплетъ. Прочетете по-хубаво първия куплетъ. Прочетете втория куплетъ! Така прочитае цѣлото стихотворение по куплети, а следъ това изцѣло.

— Като си отидете въ кѣщи, ще заучите стихотворение наизустъ.

Втори часъ.

— Заучихте ли стихотворението „Есень“? Радка да го каже. — Тя говори много низко. — Така, малко по-високо трѣбва да говори. Друго нѣщо не забелязахте ли, когато тя декламираше? — Тя се усмивва, когато казва стихотворението. Трѣбва да възбуди тѣжни чувства, но за това онзи, който декламира, трѣбва да изрази тѣгата си не само чрезъ гласа, но и чрезъ израза на лицето. — Лицето трѣбва да бжде замислено. — Добре, нека другъ да издекламира стихотворението! Другъ!

Внимавайте, сега ще си поговоримъ за глаголитѣ въ това изречение! — Вехне всичко. Покажете глагола. — Вехне. Какво научихме миналия пътъ за глагола? — Че той означава действие и лице. Още? — Означава и число. Кажете глаголното лице и числото на този глаголъ? — Трето лице, единствено число. Сега ще научимъ нѣщо ново за глагола. Повторете пакъ, какво означава всѣки глаголъ? — Глаголно лице и действие (или състояние). За глаголното лице казахме, че то може да бжде първо, второ и трето, а за глаголно действие, какво можемъ да си мислимъ? — Кога се извършва действието на глагола *вехне*. Сега се извършва — Така, глаголната форма *вехне* изказва действие, което се извършва сега, въ този моментъ, когато се говори за нея. Значи, когато се върши действието? Сега. — Какво можемъ да кажемъ за глагола *вехне*? — Той е въ сегашно време. Прочете второто изречение и намѣрете глагола — Отлетѣха. Какъвъ въпросъ ще поставимъ, за да намѣримъ времето на действието въ тази глаголна форма? — Кога. Запитай! — Кога отлетѣха? — По-рано, преди да говори лицето. Значи, какво действие означава глаголната форма *отлетѣха*? — Предишно действие. — Минало свършено действие. — Въ кое време е тогава тоя глаголъ? — Въ минало свършено време. А може да означава минало действие, което още не се е свършило? — Отлитаха. — Намѣрете глагола въ другото изречение и кажете въ кое лице, число и време е! — Глаголътъ *стелятъ се* е въ трето лице, множ. число, сегашно време. Кои сж глаголитѣ въ другото изречение? — Стинатъ, жълтѣй, бѣлѣй. Кажете всичко, какво знаете за тѣхъ. Да намѣримъ глаголитѣ въ последния куплетъ! — Ще настане, ще заблѣстятъ. Какво означава, че действието ще се върши после. Така ще се върши следъ момента, въ който лицето говори

Можете ли да кажете, тия глаголи въ кое време сж? Въ бждеще време.

И тъй, колко глаголни форми за време различаваме? — Три. — Кой? — За сегашно време, минало време и бждеще време.

Нека запишемъ на черната дъска формитѣ на глаголитѣ въ сегашно, минало и бждеще време на глагола *вехне*? — Въ сегашно време. Изкажете този глаголъ въ първо лице, единствено число. — Вехна. Въ второ лице? — Вехнешъ. Въ трето лице? — Вехне. (Записваме тритѣ глаголни форми една подъ друга.) Изкажете сега сжщия глаголъ въ първо лице, мн. число! — Вехнемъ. Въ второ лице? — Вехнете. Въ трето лице? — Вехнатъ. (Записваме и тия глаголни форми въ стълбицата). Изкажете сжщия глаголъ въ минало несвършено време. Да го запишемъ. Кой ще напише глагола *вехне* въ минало свършено време. Да изкажемъ сега формитѣ на този глаголъ въ бждеще време. Вижте, какъ се образува то! — Като прибавимъ къмъ формитѣ за сегашно време сричката „ще“. Следния частъ ще си поговоримъ по отдѣлно за глаголнитѣ времена. Въ кжщи вие устно ще се упражните да изказвате глаголитѣ отъ стихотворението „Есень“ въ тритѣ времена, ед. и мн. число, а после тукъ ще ги запишете въ тетрадката си и ще говоримъ за тѣхния правописъ. Написалъ съмъ на черната дъска народната пѣсень „Гора и юнаци“ Ще я препишете, а после ще си припомнимъ за прѣка речъ, обръщение и глаголнитѣ времена.

Гора и юнаци.

Юнакъ се съ гора прощава
и на гората думаше:

— Горо-ле, горо зелена,
хубава Пиринъ-планино,
прощавай, горо зелена,
дето ти трева тжпкахме,
дето ти вода мжтихме.

Никому гора не дума,
ала юнаку продума:

— Иди си сбогомъ, юначе,

халалъ ви струвамъ всичкото —
тревата, още водата:

водата си е пакъ вода,
тревата си е пакъ трева;

едно ви халалъ не струвамъ,
дето ми ели кършихте,

та ги на хурки правѣхте
и по седѣнки ходѣхте,

та ги на моми давахте!

3. Спомогателенъ глаголъ.

Поправяме диктовката „Привечеръ“ Нѣколко души сж сгрѣшили миналото несвършено време на спомогателния глаголъ. Заговорваме за формитѣ на спомогателния глаголъ и неговитѣ времена.

— Прочети, Величко, още веднажъ диктовката!

Привечеръ.

Седналъ съмъ до прозореца въ стаята и гледамъ къмъ улицата. Вали. Небето, като че ли се е снишило върху разкаляната земя. Дърветата, които до скоро бѣха кичести и зелени, сега стърчатъ съ оголени клоне. Изъ улицата бързатъ минавачи. Тѣ вече сж облѣкли зимнитѣ си палта. Изведнажъ на тротоара застанаха две деца. Тѣ се спрѣха подъ нашия прозорецъ. Едното бѣше момче, а другото — петъ-шестъ годишно момиченце. Децата треперѣха. Дъждътъ ги измокряше. Ето ги, гледатъ насамъ и каточели искатъ да кажатъ: „Вие сте доволни и щастливи, бждете милостиви, помогнете и на насъ“. Сърцето ми затупка силно. Горкитѣ деца, какъ ли ще преживѣятъ зимасъ!

Влиза мама и запалва лампата.

— Мамо, вижъ тамъ две деца. . .

— Виждамъ, мамичко, ти си добро дете, иди ги доведи. Азъ припвамъ радостенъ навънъ.

— Каква грѣшка имаше въ Ивановата диктовка? — Писалъ думата *бѣха* съ е. И Люба писала думата *бѣше* съ е. Каква дума е тя? — Глаголъ. Да, особенъ глаголъ, за който сега ще си поговоримъ. Прочетете първото изречение и намѣрете казуемитѣ въ него! — Седналъ, съмъ, гледамъ. Когато азъ кажа *гледамъ*, ясно ли е за насъ, какво действие се върши? — Ясно е. Когато кажа *седналъ*, ясно ли е за насъ, въ какво състояние се намира лицето-предметъ? — Ясно е. Когато кажа *съмъ*, ясно ли е за насъ действието? — Не е ясно, не знаемъ, какъвъ съмъ или какво съмъ. А когато кажемъ *седналъ съмъ*, ясна ли е за насъ мисълта? — Ясна е. Вижете глагола *съмъ* кжде е поставенъ! — При думата *седналъ*. И тогава? — Тогава образува казуемо. Спмага да се образува казуемо, затова глагола *съмъ* наричатъ спомогателенъ глаголъ. — Да видимъ, дали и той има форми за лице, число и време. — Има. — Кажете въ кое лице е изказанъ! — Въ първо лице, защото можемъ да кажемъ: азъ съмъ, Изкажи го въ второ лице? — си. Въ трето? — е. Въ кое число изказахме тия форми? — Въ единствено число. Прочетете третото изречение и кажете, има ли спомогателенъ глаголъ и въ кое лице и число е изказанъ! Има — е трето, лице, ед. число. Потърсете по-нататкъ, въ кое изречение има спомогателенъ глаголъ. — Тѣ вече се облѣкли зимнитѣ си палта — „Сж“. За колко души се говори? — За много хора. — Значи, въ кое число е тука спомогателниятъ глаголъ? — Въ мн. число. Въ кое лице? — Трето лице. Кажете, какви сж глаголнитѣ форми за първо и второ лице, мн. число! Кой ще излѣзе да напише въ единъ стълбецъ всички форми на спом. глаголъ въ ед. и мн. число? Да видимъ, въ кое време сж изказани тия форми. — Въ сегашно време. Защо? Запишете надъ стълбеца: се-

гашно време. Какви други форми на спомагателния глаголъ съ мъ има въ нашето разказче? — Бѣха. — Кога бѣха? — По-рано. Значи, въ кое време е тази глаголна форма? — Въ минало време. Кое лице? — Трето. Кое число? — Мн. число. Виждете, дали нѣкъде има форма за минало време, ед. число! — Бѣше. — Така, кой ще изкаже формитѣ на спом. глаголъ за минало несвършено време въ ед. и мн. число? — Бѣхъ, бѣше, бѣше, бѣхме, бѣхте, бѣха. — Запишете до първия стълбецъ. Какво трѣбва да запомнимъ за правописа на тѣзи глаголни форми. — Тѣ се пишатъ съ ѣ. Може ли нѣкой да изкаже формитѣ на спомагателния глаголъ съ мъ въ минало свършено време? — Азъ ще ги напиша на черната дъска: бѣхъ, бѣ, бѣ, бѣхме, бѣхте, бѣха. Какво ще кажемъ за правописа на спомагателния глаголъ въ миналото свършено време? Азъ ще ви кажа едно изречение: Иванъ ще е въ втори класъ презъ идната година. Има ли спомагателенъ глаголъ въ това изречение — Ще е. За кое лице е тази глаголна форма? — За трето лице. Кое число? — Ед. число. Кое време? — Бждеще време. Кажете формата на глагола съ мъ въ бждеще време, първо лице, ед. число! — Ще съмъ. За второ лице? — Ще си. За мн. число! Напишете на черната дъска! — Кажете, какъ бихме могли да кажемъ иначе — ще съмъ въ втори класъ? — Ще бжда въ втори класъ. За второ лице? — Ще бждешъ. За трето лице? — Ще бжде. Изкажете формитѣ на спомагателния глаголъ съ мъ въ мн. число за тритѣ лица! Да напишемъ на черната дъска глагола съ мъ въ бждеще време. Какъ се образува бждеще време на спомог. глаголъ? — Отъ сег. време и частицата „ще“.

Ще потърсите въ четивото „Писмо за дѣда“ спомагателния глаголъ и ще познаете, въ кое лице, число и време сж различнитѣ негови форми.

Ангелъ Друмевъ — София.

Урокъ по гимнастика за първоначално училище.

Уводъ. — Нареждаме отдѣлението въ колона по единъ (децата едно задъ друго); момчетата се нареждатъ първи, а момичета задъ тѣхъ. Еднитѣ и другитѣ се нареждатъ по височина на ръста.

Учителѣтъ запознава децата съ фигурата, която ще образуватъ въ движение. Като имъ се даде привлѣкателна целъ, тѣ незабелязано ще усъвършенствуватъ маршируването. На децата се обяснява, че всички тръгватъ съ лѣвия кракъ, когато ще имъ се командува:

— Посока къмъ (шосето, напримѣръ), ходомъ! (малка пауза, за да се подготвятъ децата къмъ изпълнение на втората команда).

— „Маршъ!“ Тръгватъ задружно къмъ предмета, който учителѣтъ е посочилъ. Той брои на всѣко стѣпване: „Едно“ на лѣвия кракъ, „две“ — на дѣсния и т. н. Все съ маршировка въ кракъ, отдѣлението образува голѣмъ кръгъ. Следъ като походятъ малко въ кръгъ, учителѣтъ спира движението съ команда:

— *Отдѣление*, (малка пауза) — „стой!“ (Последната команда се произнася на кой и да е кракъ. Ако командата „стой!“ е произнесена на дѣсния кракъ, децата правятъ една крачка съ лѣвия кракъ напредъ, като се брои отъ учителя „едно“, при него прибиратъ дѣсния кракъ на „две“ и спиратъ движението).

Следъ това учителѣтъ раздѣля отдѣлението на 2, 3 или 4 групи, които пакъ съ маршировката въ кракъ, на дадената команда отъ учителя, образуватъ малки кръгове.

— „Въ 2 (3 или 4) малки кръгове, ходомъ — маршъ!“

Децата тръгватъ и всѣка група за себе си завива и образува отдѣлно малко кръгче. Въ тия фигури (отъ малки кръгове) отдѣлението марширува въ кракъ било като брои учителѣтъ: „едно“, „две“ и плѣска съ ръце, било като децата пѣятъ нѣкоя маршова пѣсень.

Децата и нареждатъ пакъ въ голѣмъ кръгъ. Учителѣтъ ги запознава съ играта „Джуджета и шиятъ“. Тя се състои въ следното: Децата имитиратъ „джуджето“, като се свиватъ, почти клѣкатъ, и така ходятъ въ кръгъ толкова време, колкото сж способни силитѣ имъ на тия чисто гимнастически движения. После имитиратъ пакъ съ движение въ кръга „шиятъ“, като се изправятъ и ходятъ на пръсти. И

това упражнение се изпълнява толкова пъти, колкото е нужно да произведе своя физически ефект.

Следъ играта децата спиратъ движението. Задаватъ имъ се *дихателни упражнения* за отпочиване. Тѣ се състоятъ въ това, да въртятъ раменетъ си точно така, като чели нѣщо ги хапе. Тѣзи упражнения траятъ само 2—3 минути.

II. Сжществена частъ на урока. Отъ голѣмъ кръгъ следъ дихателнитъ упражнения децата се нареждатъ въ тилна редица (едно задъ друго) пакъ съ маршировка. Спиратъ се на мѣсто при командата:

— „Отдѣление — стой!“.

Следъ това се командува:

— „На — лѣ — во!“

Въ този *едноредиченъ* строй учителятъ ги запознава съ *подражателнитъ движения на велосипедиста*, като показва самъ тѣзи движения и командува на ученицитъ да ги изпълняватъ:

— „Подражание на велосипедиста, отдѣление — почни!“

— Децата подражаватъ тия движения, додето бждатъ усвоени отъ всички ученици.

Въ сжщото време, когато момчетата ще имитиратъ движенията на „велосипедиста“, за момичетата може да се зададе движението на „метене“. Еднитъ и другитъ движение въ такъвъ случай ще се извършватъ едновременно.

Следъ тѣзи движиния учителятъ задава нѣкоя *свободна игра*, напримѣръ: „лице и грѣбъ“

Тя се изпълнява така:

Отдѣлението се раздѣля на 2 редици. Едната учителятъ нарича „лице“, а другата — „грѣбъ“. Дветъ редици сж обърнати съ гърба си една къмъ друга, на разстояние 5 крачки. Въ това положение тѣ очакватъ командата на учителя. Ако той командува „лице“, всички деца отъ редицата „лице“ бѣгатъ до опредѣлено мѣсто (20—30 кр.), а децата отъ редицата „грѣбъ“ се обръщатъ и ги гонятъ до опредѣленото мѣсто за бѣгане. Ако ученицитъ отъ редицата „грѣбъ“ хванатъ нѣкого отъ редицата „лице“, преди да сж стигнали границата си, хванатитъ ставатъ пленници на редицата „грѣбъ“ и до края на играта тѣ не участвуватъ въ нея.

Сжщото, което се каза за редицата „лице“, се отнася и за редицата „грѣбъ“.

Като се повтори нѣколко пъти тая игра, за да се раздвижатъ децата добре и да се види, коя редица повече пленници е хванала, учителятъ обръща и дветъ редици съ лице къмъ себе си и нарежда да са извършатъ *дихателни*

упражнения: кара децата да покажатъ, какъ се надуватъ сапунени жъжури. Тѣзи упражнения се повтарятъ 5—6 пѣти.

Следъ малка пауза, учителятъ ще преподаде игра съ пѣсень, напримѣръ „Пеперуда“ (вж. „Педагог. практика“, год. III), или българско народно хоро, напримѣръ „Воденичка“ (вж. „Педагогич. практика“, VI г.).

III. Подготвителни упражнения. — Чрезъ тѣхъ се цели да се развиятъ специални мускули отъ детското тѣло: на ржцетѣ, краката, корема и др.

„Повдигане ржцетѣ, свити на рамене“. Това упражнение се повтаря 5—6 пѣти. При първото време отъ движението се командува: „ржце на рамене“ — „едно“ и на второто време: „ржцетѣ долу“ — „две!“

За да се развиятъ мускулитѣ на краката, ще се даватъ следнитѣ упражнения: „Повдигане крака напредъ“, „свиване крака въ коляното — едно!“, „обтѣгане крака — две!“. И това упражнение се повтаря 5—6 пѣти.

За да се развиятъ мускулитѣ на корема, ще се вземе: „навеждане трупа напредъ — едно!“, „изправяне — две!“. Упражнението се повтаря 5—6 пѣти. Основно положение, отъ което се почва навеждането на трупа: децата се разкрачватъ, като подскачатъ, или измѣстватъ единя кракъ въ лѣво или дѣсно. Добре е ржцетѣ презъ време на навеждането и изправянето да бждатъ на хълбоцитѣ, на гърдитѣ, на раменетѣ или на тила. Могатъ да бждатъ и обтегнати въ страни, горе или назадъ.

Следъ тѣзи упражнения се взематъ пакъ *дихателни упражнения*, напр. децата духатъ въображаема свѣщъ. Това се повтаря 5—6 пѣти.

IV Заключение. — Накрай, децата се нареждатъ въ колона по единъ (едно задъ друго) или въ колона по двама (въ 2 редици едно задъ друго) и ходятъ леко, като на разходка, но въ кракъ.

Ходенето се придружава съ пѣсень. Като си отпочинатъ отъ всички движения въ урока, ученицитѣ се спиратъ и разпускатъ.

ИЗЪ УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

У насъ.

Рабиндранатъ Тагоръ въ София. Ако Христосъ отново се явѣше и почнѣше своята земна проповѣдь, сигурно Домътъ на изкуствата и печата би го поканилъ да дойде въ София. Не знамъ само срещу каква такса би допусналъ слушатели до Него. И не знамъ дали, ако Христосъ узнаеше размѣра на тая такса, не би взелъ отново бича. . .

Що се отнася до Рабиндранатъ Тагоръ, макаръ че нѣкои голѣми наши хора го обявиха за *въплощение на мъдростта и духовната красота*, той самъ не счита своитѣ идеи тъй ценни, че, следъ като е дошълъ толкова отдалече, да жертвува всичко само да ги направи достояние, колкото е възможно на повече хора. . . защото единствено носителитѣ на великитѣ истини сж могли да кажатъ: „*Даромъ приехъ, даромъ ще давамъ*“. . .

Ако Рабиндранатъ Тагоръ дойде втори пжтъ въ София, съ полиция и войска не могатъ му изкара толкова посрещачи. Но сега му се устрои възторженъ приемъ. Тъй не е посрещанъ никой до сега у насъ. Въ това небивало тѣпнене нѣкои съзрѣха властното влияние, което личността на тоя човѣкъ упражнява. Подобна приценка не отговаря на действителността. Рабиндранатъ Тагоръ е познатъ у насъ изключително въ интелегентскитѣ срѣди, а посрещачитѣ му бѣха изъ всички слоеве на обществото. Тритѣ четвърти отъ тѣхъ за пръвъ пжтъ, може би, чуваха името му. И излязоха да го посрещнатъ и видятъ, безъ де знаятъ нѣщо за него, само защото Домътъ на изкуствата и печата дигна голѣмъ шумъ около идването му. Сжбуди се голѣмо любопитство къмъ госта отъ далечния Изтокъ. Голѣмъ брой отъ посрещачитѣ излѣзаха на среща му съ най-своеобразни и фантастични предположения за него. Единственото, което знаеха съ положителностъ, — то бѣ, че ще видятъ единъ човѣкъ отъ незнайна за тѣхъ страна, единъ представителъ на никога не вижданъ отъ тѣхъ народъ. И това имъ силно желание се подхранваше и отъ чудно хубавия есененъ день. Ако Домътъ на изкуствата не бѣ решилъ да спекулира съ това любопитство, ако не бѣ подготвилъ прекарване на слушателитѣ подъ стърга, за да се събере предвидената голѣма такса, то поклонникътъ на природата сигурно би предпочелъ де говори на открито, вмѣсто въ задушния театъръ. И тогава дритѣ му щѣха да бждатъ чути отъ много по-широкъ кръгъ слушатели.

Първата беседа бѣ опредѣлена за 6 ч. вечерята. Никоя политическа речъ, никоя научна беседа, никое драматично или оперно представление не е привличало такава грамадна

публика. Улицитѣ къмъ театъра сж задрѣстени. Дворѣтъ му е препълненъ. Входовѣтъ сж блокирани. Вжтре пращи отъ навалица.

Дали защото и гостѣтъ е ориенталець, или защото посрещането ставаше у насъ и отъ насъ, но бесѣдата започна цѣлѣнъ часть по-късно отъ опредѣленото време. Многобройната и разнообразна публика има на разположение много време да се полюбува сама на себе си. И пакъ почна да губи търпение. Но неочаквано настѣпи раздвижване. Безъ да е съобщено отъ нѣкого нѣщо, погледитѣ се съсрѣдоточиха въ една отъ ложитѣ на първия рангъ. Тамъ се показаха близкитѣ на Тагоръ. Смуглитѣ лица на индианкитѣ съ тъмнокафяви палящи очи приковаха вниманието на всички. Едната отъ тѣхъ — жената на Тагоровия секретаръ е пленително хубава. Тя, казватъ, спечелила премия като красавица. Обещава да я настигне, а, може би и надмине, и седемгодишната внучка на съзерцателя. Миловидна и много симпатична е и неговата снаха. И дветѣ жени сж въ индийска национална носия — пѣстри свилени дрехи и преметнатъ презъ главата шаль. На челото имъ едва се забелязва малко крѣгло съ керимиденъ цвѣтъ пятно. Това е знакъ, който носѣла всѣка задомена индианка. Той напомнялъ за почитѣта, която всѣки дължи на майката. . .

Завесата се дига. Вмѣсто правъ, въ пълния си ръстъ, застаналъ въ позата на проповѣдникъ, Рабиндранатъ Тагоръ ни се показва седналъ въ кресло, заелъ мечтателна поза на индийски жрецъ. Проницателенъ погледъ и кратка усмивка. Около главата блестящъ нимбъ отъ снѣжнобѣла коса и брада. Отъ цѣлата фигура лѣха доброта.

Г. Димо Казасовъ откри събранието. Неговата елегантна фраза и изразителенъ жестъ ми сж се харесвали всѣкога. Но тоя пътъ той бѣ въ чужда роля. Дисхармонията между величавата старческа фигура на съзерцателя отъ Гангъ и между дребничкия съ момчешки видъ председателъ на нашитѣ журналисти бѣ пълна. И друго. Голѣмиятъ поклонникъ на материалистическата философия, социалъ-демократътъ и революционерътъ, усмирительтъ на кървави бунтове, не подходѣше за най-новия апостолъ на всеотрицающата любовь. Рабиндранатъ Тагоръ иска да се постави въ хармония силата на ума — създателъ на човѣшката култура, съ нежнитѣ трепети на сърцето — източникъ на човѣчността. Той е единъ отъ най-виднитѣ съвремени моралисти. И ако трѣбваше малка България да излѣзе насреща му съ своя малкъ активъ въ това направление, то най-подходѣше Рабиндранатъ Тагоръ да бѣде представенъ на българската публика отъ нашия писателъ-моралистъ и общественикъ г. Стоянъ Михайловски. Тогава нашето национално честолюбие би се чувствовало задоволено по-добре, хармонията при вида на двамата бѣловласи писатели и проповѣдници на чо-

вѣчностъ, изправени на сцената, би била по-пълна и, най-главното, нашиятъ гостъ би ималъ едно основание повече да ни третира като народъ съ известенъ, колкото и малъкъ да е той, активъ въ стремежа и усилията къмъ духовно възмогване. . .

Следъ приветственитѣ думи на г. Казасова, старецътъ бързо стана и съ лека походка се приближи и изправи до приготвената му катедра. Той е високъ и снаженъ. Цѣлата му вънкашностъ съ благото лице, бѣлата коса и брада, широката копринена тога напомня библейски пророкъ. Гласътъ му е ясенъ и звученъ, мекъ и приятенъ. Ако го слушате презъ завеса, бихте помислили, че това е гласъ на жена, а не на мъжъ — тъй силна и нежна е мелодичността му. Слушалъ съмъ всички известни наши свѣтски и духовни оратори. Никой отъ тѣхъ нѣма подобенъ гласъ. Както очаквахме, Рабиндранатъ Тагоръ не излѣзе като ораторъ, а като проповѣдникъ. Презъ всичкото време, докато говори, тѣлото му бѣ неподвижно като статуя, Лѣвата му ръка стоеше свободно отпусната и не направи ни едно движение. Дѣсната, опрѣна съ лакътя о катедрата, се движеше само отъ лакътя нагоре, описваше малки кръгове, насочваше се къмъ главата, притискаше леко гърдитѣ. Погледътъ му, запазилъ всичката си сила и блѣсъкъ, галѣше публиката съ своята кротостъ. Той бѣ особно изразителенъ, когато Тагоръ свършваше нѣкои пасажъ отъ беседата си и се обръщаше къмъ своя преводачъ. Ясно се долавяше желанието му. Каточе искаше да каже: — Ти си посрѣдникъ между моята мисль и тая публика. Стори всички усилия да се разберемъ!

Читателътъ е изгубилъ вече търпение. Той сигурно предполага да чуе, какво е казалъ човѣкътъ отъ приказния Изтокъ, вмѣсто да чете — какъ се е държалъ и какъ е изглеждалъ. Сжщото желание бѣ обладало и всички негови служатели. Но въ това отношение ние останахме съ отворени уста. Не чухме нищо повече отъ това, което знаехме, което бѣхме чели и слушали. Нѣщо повече: Рабиндранатъ Тагоръ не пожела да повтори и разясни поне една отъ ония максими, проповѣдвани отъ него въ творенията му. Той говори изключително за себе си и своята личностъ и нищо за своитѣ идеи. И се мотивира: — Всѣки отъ васъ знае по нѣщо отъ онова, що съмъ пасалъ. Дойдохъ да ме видите и да свържите съ моята личностъ и моя говоръ всичко онова, що знаете и що въ бъдеще ще научите отъ мене. Отначало изрази своето съжаление, че ще говори на английски, чуждъ за него и за насъ, езикъ и че това ще бжде една пречка за пълното ни и истинско общуване съ неговата мисль и чувство. Искане му се да владѣе нѣкакъвъ инструментъ, съ който да ни даде по начинъ напълно изразителенъ за него и напълно понятенъ за насъ всичко онова, що го вълнува. Трогнатъ е отъ възторжения приемъ, що

е намѣрилъ въ България Тѣй многобройни маси се стичали въ цивилизованитѣ страни само при разни състезания и спортни тържества. Нашиятъ ентузиазъмъ си обяснява съ това, че сме още младъ народъ, незасегнатъ отъ извратената цивилизация, — народъ, който може да върва въ идеали и да почита носителитѣ имъ. По-нататкъ ни говори за своето детинство, за уединения си животъ, за възторга си отъ индийското народно творчество, за писателската си дейность. Накрай ни чете на родния си бенгалски езикъ нѣколко свои стихотворения. Макаръ че не разбрахме ни дума, ние слушахме съ затаенъ дѣхъ. Неговото четене не наподобява съ нищо нашето. То нѣма нищо общо и съ нашета декламация. Напомва отчасти само четенето на евангелието или апостола въ време на богослужение. Четенето на Рабиндранатъ Тагоръ е своеобразна нѣкаква пѣсенъ. Честото повтаряне въ едно стихотворение на фразата: „еки шаттж, еки шаттж“ (вѣрно ли е, вѣрно ли е?), зарази цѣлата публика. И когато тя напусна театъра, дълго се разнасеше по улицитѣ и стигна чакъ изъ домоветѣ плачливия възгласъ: „еки шаттж“.

Макаръ да се очакваше, че при втората си беседа на следния день Рабиндранатъ Тагоръ, следъ като си е отпочиналъ, ще бжде по-интересенъ, хора отъ нашата ржка не можахъ да си позволятъ лукса да го слушатъ втори пжтъ. Но отъ отзивитѣ, що чухме и четохме, разбра се, че и при втората си беседа е говорилъ изключително за себе си, — какъ го посрещнали преди години въ Кигай, какъ се чувствувалъ, когато билъ въ Америка, какъ се чувствува сега у насъ. И все въ тоя духъ.

Нѣкои бидоха тѣй разочаровани отъ Рабиндранатъ Тагоръ, че квалифицираха всичко станало около посрещането му и тичането следъ него като „маймунжилъкъ“. Това е само едно мнение. Други се изказаха, че всички, които, следъ като изслушаха многоочаквания гостъ, отнесоха се отрицателно къмъ него — всички тия съ малки и дребни души, за които нѣма нищо свято и достойно за възхищение. И това е едно мнение. Азъ, безъ да се съобразявамъ съ едното или другото и безъ всѣкакви претенции, само въз основа четенето отъ Рабиндранатъ Тагоръ и чутото отъ него и за него, решавамъ се да сподѣля впечатленията си съ четцитѣ на „Педагогическа практика“, защото тѣ знаятъ, че за него не сж чужди и училищнитѣ проблеми.

Рабиндранатъ Тагоръ принадлежи къмъ едно отъ най-сѣстоятелнитѣ индийски семейства. Той е живѣлъ и расѣлъ безъ грижи и мисль за личнитѣ и семейни нужди, които за другитѣ носи всѣки новъ день. За него е било напълно възможно да не достоинъ въ никое училище, въ което е постъпалъ, защото училищното образование не е било необходимо за сина на просвѣтения индийски феодалъ. И отъ Рабиндранатъ Тагоръ не сж се изисквали много усилия и

жертви да отхвърли и се освободи отъ игото на училището. Но ако младежите, които живеятъ съ всѣкидневнитѣ нужди на живота, последватъ примѣра му, тѣ ще се лишатъ и отъ онова малко, що дава училището, и ще си останатъ невежи до гробъ. Рабиндранатъ Тагоръ се обърна съ първата си беседа специално къмъ присѣдстващитѣ студенти и ученици и имъ съобщи, че въ младинитѣ си той не е търпѣлъ и понасялъ, а е отхвърлялъ и се е освобождавалъ отъ гнета на училището, като го е напусналъ. Ако съ това поетътъ искаше само да наблегне и подчертае неджитѣ на съвременото училище, които трѣбва да се лѣкуватъ, понятно е...

За Рабиндранатъ Тагоръ по-нататкъ е било сжщо така напълно възможно да се уедини и да се отдаде на съзерцания срѣдъ природата. Това е съвпадало и съ идеала за усъвършенствуване, проповѣдванъ отъ отшелниците на антична Индия, който идеалъ още владѣялъ мисълта и душата на Индия. Този идеалъ, обаче, не може да бѣде соченъ и препоръчанъ на ония, които, като личности и като народъ, вмѣсто да отправятъ погледъ въ пространството, да скръстятъ ржце и да съзерцаватъ, трѣбва да се кпятъ въ потъта на собственото си тѣло, ако искатъ да застанатъ на собственитѣ си крака, като хора и като нация. Насъ привлича и въодушевява много повече творческата личностъ, която съ упоритъ трудъ създава блага не само за себе си, а и за другитѣ. Мистицизмътъ не е и не може да бѣде соченъ като идеалъ на нашата младежъ.

Рабиндранатъ Тагоръ е проповѣдникъ за *непротивене на злото*. Подъ сѣнката на тая негова проповѣдъ крепне английското владичество надъ родната му земя. Отъ всички голѣми английски владения единствено Индия стои и до сега въ пълно робско подчинение. За това между другото съдействува и духътъ на Рабиндрантъ Тагоръ и Ганди, който духъ все още господствува надъ индийския народъ и закрепя английското владичество. И може би—не, а сигурно за това отъ Англия е съдействувано тѣй много за проправяне пѣтя къмъ всесвѣтската известностъ и слава на Рабиндранатъ Тагоръ. Самъ той въ първата си беседа разказа, че неговитѣ съвременци индийски писатели били повлияни извънредно силно отъ западната литература и литературна критка, въ противовѣстъ на което той се развивалъ напълно самостоятелно — по свой пѣтъ, срѣдъ индийската природа, кърменъ отъ народното индийско творчество. Рабиндранатъ Тагоръ не може да прикрие, съ какво голѣмо значение за него е била и английската литературна критика. Когато за пръвъ пѣтъ чель свои ржкописи въ обществото на английски писатели и не доловилъ у тѣхъ никакъвъ външенъ изразъ на одобрение, той изпадналъ въ отчаяние и билъ готовъ да бѣга въ родната си страна. Но кагато на другия день получилъ ласка-

вѣтъ ободрителна писмени отзиви отъ своитѣ слушатели, вѣрата и самонадеяността отново му се възвърнали.

Английската литературна критика съ своята благосклонностъ къмъ индийския поетъ, като е разчиствала пътя му къмъ свѣтовната слава и известностъ, гарантирала се е отъ опасността да не бждатъ насочени и използвани неговитѣ сили за борба противъ английското господство надъ Индия. И друго. Рабиндранатъ Тагоръ се ценѣ отъ всичко най-вече като поетъ. Той заяви, че идва при насъ като поетъ. Не като мислителъ, на като реформаторъ, а като поетъ. Като такъвъ ни говори, че поезията сближава народитѣ. Като такъвъ чете въ края на дветѣ си беседи свои стихове. Като поетъ, той е получилъ и Нобелевата премия за своитѣ „Пѣсни на жертвоприношение“ (Гатанджали). Четете тия пѣсни и вие ще се узвѣрите, че ако авторътъ имъ бѣ синъ на нѣкоя велика културна нация, която има други голѣми гении, той не би се удостоилъ съ тая голѣма награда. Очевидно, тя му е дадена като на най-талантливъ представителъ на една възраждаща се индийска култура.

Като религиозенъ мислителъ, Рабиндранатъ Тагоръ е стигналъ до Буда. Като защитникъ на вѣрата и проповѣдникъ на нравственото съвършенство и всепобеждающата любовъ, той стои въ голѣмата сѣнка на Христа. И макаръ мнозина да го наричатъ и сочатъ като мждрецъ, той не е далъ на човѣчеството никаква нова истина, никаква нова идея. Всичко, що е проповѣдвалъ, е възвестено много по-рано преди него. При все това, Рабиндранатъ Тагоръ е съ голѣми заслуги и заслужена свѣтовна известностъ.

Защото, когато народитѣ, увлѣчени отъ миража на владичеството и материалнитѣ блага, се самоунищожаваха и кжпѣха въ кръвта на най-добритѣ си синове, когато следъ стихването на свѣтовната буря пакъ се не опомниха, а въ падението си затанцуваха, споредъ думитѣ на поета, върху гробоветѣ на своитѣ близки, — въ тоя моментъ на небивало морално падение Рабиндранатъ Тагоръ издигна старитѣ и всѣкому известни истити и нададе тревоженъ викъ, че безъ тѣхъ и мимо тѣхъ човѣчеството отива къмъ гибель. Той възпѣ тия забравени истини и ги посочи като единствено спасителни ржководни начала въ бурното житейско море. Издигнати високо отъ него, тѣ заблестѣха съ нова привлѣкателна сила и обнадеждиха измжченото и изстрадало човѣчество. Ето — тази е отъ никого неоспорваната заслуга на индийския поетъ, и тя дава пълно оправдание за получената отъ него голѣма Нобелева награда.

За да се види, съ какъвъ жаръ и красноречие служи на поезията отъ него дългъ, ще дамъ нѣколко извадки отъ съчиненията му. Въ своята книга „Садхана“ (Пътятъ къмъ съвършенство) той пише: „Додето лампата не е запалена, тя държи въ себе си маслото и пази да се не изгуби и най

малка частица отъ него. Така стои тя сама съ скъперничество-то си, отдѣлена отъ всички предмети, които я заобикалятъ. Ала когато я запалятъ, тя намира изеднажъ назначението си, — жертвува своя запасъ отъ масло, за да свѣти на тия, които сж около нея. Такава една лампа е и нашето азъ. Додето то трупa състояние и само го пази, то е тъмно. Щомъ открие назначението си, то изразходва всичкия си запасъ отъ сили и срѣдства да служи на околнитъ си и да ви ползва. Въ това се състои откровението на нашето азъ. Буда подканяше лампата да предеде маслото си, ала не безцелно, защото безцелното жертвуване значи още по-мрачна нищета. Ето какъ Рабиндранатъ Тагоръ изхожда отъ своето религиозно вѣрую, за да стане апостолъ на себеотрицанието, което се поражда отъ любовта къмъ другитъ и готовността на човѣка да се жертвува за тѣхъ. И заключава: „Когато разберемъ, че състоянието на нирвана (небитието), проповѣдвано отъ Буда, може да се постигне чрезъ любовта, тогава знаемъ, че небитието, по пжтя на самопожертвуванието е най-висшата любов“. . .

Въ книгата си „Моето учение“ Рабиндрантъ Тагоръ пише: *„Обществото страда отъ едно голѣмо зло — не толкова отъ материалната нѣмотия, колкото отъ липса на човѣшки чувства“*.

А западната култура най-много и най-силно убива тия чувства, защото, увлѣчена въ трупане материални блага, жертвува и самия човѣкъ. *„Западната цивилизация носи въ себе си духа на машината, за която човѣшкиятъ животъ се превръща въ юривенъ материал“*.

И голѣмитъ придобивки на науката носятъ гибель за западната култура, защото *„Западъ не си дава сметка, че науката, като му дава една по силна и по-широка властъ, води го къмъ самоубийство“*.

За избѣгване гибелта, която неминуемо ще настѣпи за просвѣтения, но алченъ Западъ, Рабиндранатъ Тагоръ сочи изходъ въ хармонията между постиженията на ума и копнежитъ на сърдцето, между силата и човѣчността: *„Дисматията, която владѣе меча, има нужда отъ помощта на лѣвата, която владѣе сърдцето“* . . . *„Една култура трѣбва да се ценя не по силитъ, които е развила, а по човѣчката любовъ, която ще развие и прояви. Първиятъ и последенъ въпросъ, който има да решава културата, е тоя, — дали и въ каква степенъ вижда тя въ човѣка едно духовно същество или една машина. Когато нѣкоя култура пропада и умира, това става по причини, които сж направили сърдцата безчувствени и сж понижили стойността на човѣка. . . Културата не може да се крепи никога на канибализма, въ каквато и да е форма“*, (Садхана, стр. 150).

Да примири ума съ сърдцето, да събуди човѣчностъ у човѣка, да го насочи и подтикне къмъ нравствено съвършенство, на което да бжде въ служба съвършенството на ума — това е писмената проповѣдь на Рабиндрантъ Тагоръ,

станала ни известна не от неговото идване, а от неговите книги. Що се отнася до неговите педагогически идеи и училището му, за тях „Педагогическа практика“ писа в една от миналогодишните си книжки. За тия си идеи поетът нищо не загатна.

Хр. Спасовски.

Въ чужбина.

Основното образование въ Югославия. *Отизмундъ Чайковацъ*, бившъ чиновникъ въ министерството на народната просвѣта въ Бѣлградъ, дава въ чехското списание „*Vestnik Pedagogický*“, кн. 9 и 10 отъ м. г., интересна статия върху югославянското основно образование и проектираните реформи въ него.

„Поради промѣнливите политически условия, казва г. Чайковацъ, въ Югославия до сега нѣма общъ законъ за народното просвѣщение. Вече три пѣти е приготвенъ такъвъ законопроектъ и два пѣти е представянъ въ Скупщината, но честите министерски кризи попречиха да се разгледатъ законопроектите.

Затрудненията сж следните:

1. Сепаратистите настояватъ, въ всѣка областъ възпитанието да е въ народенъ духъ и да подпомага държавното единство.

2. Привържениците на църквата сж противъ либералния духъ, съ който сж проникнати всички досегашни законопроекти.

Свещеникътъ не трѣбва вече да бжде членъ на училищното настоятелство (обикновено сега е председателъ и мѣстенъ ревизоръ). Въ Сърбия и Черна-гора вѣроучението се преподава отъ учители, а въ другите земи (бивши владения на Австро-Унгария) — отъ свещеника. Така трѣбва да си остане, макаръ че и сръбското духовенство се мѣси въ учебното дѣло.

3. Задължителното учение срѣща голѣми спѣнки, особено ако се продължи повече отъ 4 години, тъй като селяните иматъ нужда отъ децата си да пасатъ добитъка. Мнозина още не съзнаватъ нуждата отъ училища.

4. Срѣщатъ се спѣнки да се назначи за всѣка околия училищенъ инспекторъ. Нѣма достатъчно подготвени и способни лица за тая длѣжностъ. За сегашното преходно време длѣжността инспекторъ ще се повѣрва на по-способни главни учители, които ще се освобождаватъ отъ преподаване, а общините ще имъ даватъ жилища.

5. Въ селата всѣка училищна община ще бжде задължена да дава на учителите жилище. Дѣто нѣма удобни жилища, общините сж длѣжни да построятъ такива въ срокъ отъ петъ години. Това нещѣ се приложи лесно.

6. Ще се яви спънка и отъ затваряне на частнитѣ въ-роизповѣдни училища, когато не изпълняватъ постановлени-ята на бждещия законъ.

7. Не малко затруднения ще се срещнатъ отъ църков-нитѣ общини, които ще трѣбва да отстъпватъ отъ имотитѣ си за издръжка на държавнитѣ училища, отворени вмѣсто частнитѣ въроизповѣдни.

Задължителното учение сега не е еднакво въ разнитѣ области: *четиригодишно* въ Сърбия и Черна-гора, *петгодишно* въ Хърватско и Славония, *шестгодишно* въ Бачка, Банатъ, Далмация, Крайна и въ Мариберския край.

По-раншнитѣ отличия по отношения на управа и задъл-жения на учителитѣ сж изравнени. Въ Сърбия на учителитѣ се плаща отъ държавата. Въ всички други области общи-нитѣ издръжатъ сами училищата си. Отъ 1919 г. държавата изплаща заплетитѣ на всички учители, а отъ 1923 г. всички учители въ Югославия сж приравнени по заплатата, съобраз-но класификацията на държавнитѣ служители.

Областнитѣ училищни управи сж унищожени. Всички училища сж подчинени направо на Министерството на на-родната просвѣта.

Отъ досегашнитѣ закони за отдѣлнитѣ области (въ Сърбия отъ 1904 г., въ Хърватско отъ 1888 г., въ бившитѣ австрийски земи отъ 1869 г., за Бачка, Банатъ и Босна е въ сила сръбскиятъ законъ отъ 1904 г.) сж въ сила само от-дѣлни постановления, които не сж замѣнени съ нови наредби. Много отъ старитѣ наредби не сж вече въ сила. Въпросъ е, какъ ще се създаде единъ общъ законъ за цѣлата държава.

Общественото мнение смѣта, че въпросътъ е назрѣлъ и чака отъ правителството единъ общъ законъ. Тоя законъ ще почива на следнитѣ принципи:

а) Голѣмото мнозинство отъ народа*) е за еднакво въз-питание, за една държава.

б) Въ възпитанието може да се прокара по либера-ленъ принципъ, т. е. да се ограничи влиянието на църквата. Въ това отношение Югославия е много по-прогресивна, от-колкото други държави, напр. Германи я.

в) Може да се прокара шестгодишно задължително учение съ всѣкидневно обучение и двугодишенъ допълни-теленъ курсъ — всичко осемъ години.

Въ отдѣлнитѣ области ще има отклонения отъ общия планъ, които ще бждатъ за подобрене на училището или пъкъ ще го принижатъ: задължителното учение ще си ос-тане 8 години тамъ, дето е сега въведено, стига да има училищно помѣщение; 4 или 5 години ще трае обучението тамъ, дето още не е възможно да се прокара шестгодишно

*) Съ такива общи фрази сръбскитѣ шовинисти искатъ насилст-вено посърбяване на българитѣ въ Македония (Б. Р.)

задължително обучение. Въ такива училища презъ шестата, а може и презъ петата година обучението да бжде само презъ зимнитъ месеци — отъ 1 ноемврий до 31 мартъ.

Горнитъ отдѣления ще се обучаватъ презъ зимата, а долнитъ презъ лѣтото: отъ 1 септемврий до 31 октомврий и отъ 1 априлъ до 30 юний. Това се проектира така, понеже нѣма училищни помѣщения, и родителитъ иматъ нужда отъ по-възрастнитъ деца презъ лѣтнитъ месеци.

Въ първитъ 4 отдѣления децата ще се учатъ на майчиния си езикъ*), а въ пето и шесто отд. — на държавния. Но и въ първитъ 4 отдѣления държавниятъ (сръбски) езикъ ще се изучава задължително. За първитъ 4 отдѣления учебната програма ще бжде еднаква въ цѣлата държава, а въ по-горнитъ — ще се има предъ видъ занятието на родителитъ (земедѣлие, занаяти или търговия).

Заплатитъ на учителитъ сж вече уравниени отъ държавата. За да се построятъ по-скоро училищни здания, предстои основаването на училищенъ фондъ отъ 100 милиона динари, къмъ който държавата ще дава всѣка година по 20 милиона динари отъ редовния си бюджетъ. Отъ тоя фондъ ще се правятъ заеми на училищнитъ общини, които нѣма да плащатъ по-голъми лихви отъ тия, които взема Народната банка, а изплащането ще става въ 5—20 години, за да могатъ паритъ да се използватъ отъ повече общини.

За подготовка на учители въ първоначалнитъ училища служатъ педагогическитъ училища, които въ бждеще ще иматъ петгодишенъ курсъ. Прогимназиални учители ще се подготвятъ въ четиригодишни висши педагогически училища, които ще се приравняватъ съ факултетитъ отъ университета."

Основното образование въ Ромъния. Въ юлската книжка отъ м. г. на френското списание, „L' Education“ е помѣстена статия отъ г. М. Непоп, въ която се даватъ подробни сведения върху реформитъ, прокарани презъ последнитъ години въ ромънското основно образование. Отъ нея извличаме следнитъ редове:

„Както Полша, Чехославия и всички държави, възобновени следъ Свѣтовната война, и Ромъния се видѣ изправена предъ две еднакво важни училищни проблеми. Отъ една страна, тя трѣбваше да държи смѣтка за исканията, предявявани на училището отъ нуждитъ на днешния животъ, отъ друга — да се стреми да уеднакви училищната организация въ новитъ области (Буковина, Бесарабия и Трансилвания), присъединени къмъ старото кралство.

*) Население съ майчинъ бълг. езикъ въ Югославия не се признава. (Б. Р.)

Голѣми бѣха мѣнотитѣ за реформаторитѣ — строители на нова Ромѣния.

Разрушенията на войната бѣха засѣгнали дунавскитѣ провинции. Една трета отъ училищнитѣ здания въ старото кралство трѣбваше да се строятъ отново. Отъ нѣкои бѣха останали само стениѣ. Дървениятъ материалъ и покжщнитѣ бѣха изчезнали отъ много други.

Броятъ на неграмотнитѣ преди войната бѣ твърде голѣмъ: въ 1909 г. въ старото кралство 45·8% отъ мѣжкото население и 76·7% отъ женското, въ 1910 г. въ Буковина 54% отъ цѣлото население и 60·4% отъ ромѣнското; въ 1907 г. въ Бесарабия броятъ на грамотнитѣ ромѣни бѣ само 6·4%; положението въ Трансилвания бѣ сжщо лошо. Днесъ пропорцията на неграмотнитѣ е тѣй очевидна национална опасностъ, че д-ръ Ангелску*) смѣта, какво „тя трѣбва да бже отстранена съ всички възможни срѣдства“

Но очевиднитѣ мѣнотии потикнаха усилията, за да се изкара всичко на добъръ край. Грижитѣ за обновата на народното училище дълбоко раздвижиха народнитѣ маси. Селянитѣ жертвуваха грамадни срѣдства за него. За две години всички стари учтищни здания бѣха поправени; повече отъ 4000 нови училищни сгради и жилища за учители съ 6500 учебни стаи бѣха построени. Окржжни управители и училищни инспектори отиваха отъ село въ село, съветваха, насърдчаваха, потикваха и организираха селянитѣ да строятъ училища. Уреждаха се народни празненства, откриваха се подписки, събираха се волни пожертвувания въ полза на училището. Едни селяни даваха мѣста за постройка на училищни здания, други подаряваха десетки хиляди леи, трети отстъпваха частъ отъ реколтата си. Едни помагаха съ труда си, други съ добитѣка си да се изработятъ тухли и керемиди, да се превози пѣськъ, да се изгори варъ, да се достави дървенъ материалъ, да се изкопаятъ основи на зидоветѣ и пр.

Помощитѣ, дадени отъ селянитѣ, възлизатъ на около единъ милиардъ леи.

Министерството на народното просвѣщение съедини своитѣ усилия съ усилията на частната инициатива. За 2 години 2600 народни учителски библиотеки се основаха, 20,000 екз. отъ картата на Ромѣния и около 24,000 исторически картини се раздадоха. На беднитѣ общини се отпуснаха помощи. Държавата даде даромъ отъ своитѣ гори строителенъ материалъ за единъ милиардъ леи.

Следъ тия жертви и усилия, лесно магатъ да се разбератъ думитѣ на д-ръ Ангелску:

„За 3—4 години всички училища, отъ които народътъ

*) Бившъ министъръ на народното просвѣщение въ кабинета на Братяну.

има нужда за своята елементарна култура, трѣбва да бждатъ построени“.

И неговитѣ думи се оправдаха. Въ Буковина, дето презъ 1914 г. имаше само 179 ромънски училища, презъ 1923 г. се откриха 819; въ Бесарабия, дето до 1914 г. нѣмаше нито едно ромънско училище, презъ 1921 г. имаше 1233.

Законътъ за основното образование, внесенъ отъ д-ръ Ангелску въ парламента, организира основното училище, съобразно съвременнитѣ педагогически искания.

Веднага следъ мира — презъ 1919 г. — бѣха свикани на съветъ представители на учителството и училищнитѣ дейци отъ всички области на държавата. Тѣ установиха ръководнитѣ принципи на училищната реформа. Все презъ 1919 г. съ специаленъ законъ се създадоха училищни комитети (настоятелства), чийто задача е да съдействуватъ за сближението на училището съ семейството и да се грижатъ за домакинската уредба на основнитѣ училища.

Проучването на училищната реформа, започнато презъ 1919 г., продължи и презъ 1922 г. Зада даде окончателна редакция на своя законъ, д-ръ Ангелску използва знанията и опита на представители на учителитѣ отъ основнитѣ и педагогическитѣ училища, на различнитѣ областни народо-просвѣтни сдружения и на училищнитѣ инспектори.

Отъ 1896 г. Ромъния има „единно първоначално училище“, т. е. училище, което служи като задължителна основа на гимназията, професионалнитѣ и специалнитѣ училища.

Днесъ на задължително учение подлежатъ всички деца на ромънски поданици: отъ 4 до 7 години въ забавачницитѣ, отъ 7 до 16 години въ основното училище, отъ 16 до 18 години въ допълнителнитѣ курсове.

Пълното основно училище има 7 отдѣления, които образуватъ два курса съ различни насоки. Първитѣ четири отдѣления служатъ за основа на всички други по-горни училища. Въ тѣхъ се дава само общо образование. Въ останалитѣ 3 отдѣления (V, VI и VII) не само ще „се допълва и затвърдява образованието, добито презъ първитѣ 4 години, но и ще се създава тѣсна връзка между живота и училището, като се стимулира интереса и се даватъ насоки на ученицитѣ за нѣкоя практическа дейностъ: земедѣлие, занаяти, търговия, домакинство и др. При това ще се държи сметка за мѣстнитѣ нужди, занятието на жителитѣ и наклоноститѣ на ученицитѣ.

Презъ зимата въ всѣко отдѣление на горния курсъ на селскитѣ основното училище ще има занятия по 20 до 24 часа седмично, а презъ пролѣтта и есенъта — само по 10 часа. Презъ време на полската работа ученицитѣ посещаватъ училището само дотолкова, доколкото е потрѣбно „да не загубятъ връзката съ него, да задържатъ добититѣ знания и

да практикуват земеделските работи". Всъко училище тръбва да има градина, въ която учителятъ съ ученицитѣ ще правятъ земеделски опити. Освенъ това, всъко училище има най-малко 40 декара земя, която ще се обработва отъ учителя, заедно съ ученицитѣ отъ последнитѣ отдѣления.

Законътъ не забранява на ученицитѣ, свършили горния курсъ на основното училище, да постъпятъ въ гимназията или въ нѣкое сръдно професионално училище. Искане се само изпитъ върху разликата отъ учебния материалъ, който се учи въ горния курсъ на основното училище и долния курсъ на гимназията (прогимназията).

Учителитѣ и за долния и за горния курсъ на основното училище се подготвятъ въ педагогически училища съ 7 класа.

Освенъ педагогическата подготовка, на кандидатитѣ за учители се даватъ и познания, потрѣбни за извънучилищна просвѣтна, обществена и стопанска дейность въ село. Въ пърнитѣ три класа на педагогическото училище, които съответствуватъ на долния курсъ (I, II и III кл.) на гимназията, ученицитѣ получаватъ общо образование съ огледъ на бъдещата имъ професия. Въ останалитѣ 4 класа се дава преднина на педагогическата подготовка. При всъко педагогическо училище има по едно пълно образцово основно училище, въ което педагогиститѣ хоспитиратъ и практикуватъ.

Свършилитѣ педагогическо училище се назначаватъ за *волнонаемни* основни учители. Следъ 3 годишенъ стажъ, като издържатъ държавенъ изпитъ, се назначаватъ за *постояни* (редовни) учители отъ III степенъ. Последнитѣ се повишаватъ въ II степенъ следъ тригодишно учителствуване и то ако издържатъ *особенъ изпитъ за повишение*. Редовнитѣ учители отъ II ст. се повишаватъ въ I ст. следъ 6 годишна служба и следъ специална инспекторска ревизия.

Въ ромънския законъ за основното образование е прокарана ясно държавническата концепция за ролята на народния учителъ. Въ единъ неговъ отдѣлъ, озаглавенъ „Длъжности на основнитѣ учители“, се казва изрично:

„Държавата иска отъ основнитѣ учители да бждатъ носители на редъ, миръ, разбирателство и сговоръ между всички граждани и всички обществени слоеве. Като носителъ на редъ и сговоръ, учителятъ тръбва да работи, за да се заздравява обществения организъмъ, а не да се разслабва и руши. Само такава извънучилищна дейность подхожда на мисията му като учителъ и възпитателъ. Той не може да има две различни поведения, да раздвоява личността си: не може вънъ отъ училището да работи противъ идеитѣ, съветитѣ и поуки за миръ и сговоръ, които проповѣдва въ училището“.

КНИГОПИСЪТЪ И РЕЦЕНЗИИ.

Ат. Димевъ — Практическо ръководство по гимнастика съ 3,000 фигури и 35 пѣсни. София. 1926 г. Цена 90 лева.

Следъ войната повече отъ 15 столични основни учители и учителки се изредиха въ командировки на Западъ, за да се запознаятъ съ уредбата и обучението въ училищата на нѣкои по-напреднали страни. Частъ отъ командированитѣ се върнаха, както бѣха отишли — нищо не научили, нищо не донесли. Други си дойдоха освѣтени и ентусиазирани. Чрезъ специални беседи тѣ направиха своитѣ впечатления достояние на софийскитѣ си колеги. Опитаха се да приложатъ и на практика въ своитѣ отдѣления и класове онова, що при нашитѣ условия е възможно. Нѣкои бидоха канени и въ провинцията на учителски конференции или курсове. Между тѣхъ е и познатиятъ на мнозина вече г. Ат. Димевъ.

Той ходи въ Германия специално за проучване, какъ е поставено въ тамошнитѣ училища обучението по гимнастика и физическото възпитание на учащитѣ се. И, когато се върна, залови се да нагоди съобразно нашия националенъ битъ онова отъ виденото, що заслужаваше да се пренесе. Той работѣше въ една прогимназия, дето нѣмаше ни салонъ, ни дворъ. Часоветѣ по гимнастика вземаше предимно на открито — въ двора на близката черква. Петиятъ предобѣденъ часъ бѣ обикновено неговъ. А тъкмо тогава чиновниците, занаятчи и търговци излизаха отъ работа изъ задушнитѣ канцеларии, работилници и дюкяни. Четиритѣ улици, що заобикаляха черковния дворъ, скоро се изпълваха съ любопитни. Всички гледаха съ възторгъ забавнитѣ и интересни гимнастически упражнения, изпълнявани отъ ученицитѣ подъ ръководството на г. Димева. Мнозина достояваха до края на часа и не рѣдко изпущаха обѣда. . .

Работата на Димева обърна внимание и на контролната училищна властъ. Софийската градска училищна инспекция организира курсове по гимнастика и го покани за лекторъ. Презъ цѣлата минала учебна година два пѣти седмично по два часа на день той работи презъ първото полугодие съ една група отъ 45 първоначални учители и учителки и съ друга — сѣщо такава — презъ второто полугодие. Между курсиститѣ имаше и такива надъ 40 годишна възраст. Нѣкои отъ тѣхъ се явиха отначало неохотно и съ мълчаливъ протестъ, че сж ангажирани въ работа не по годинитѣ имъ. Други намираха за неприлично съвмѣстното игране на учители и учителки. Но когато лектора почна своята работа, спороветѣ изчезнаха. Непринудено и съ нескривано задоволство се увлѣкоха въ упражненията и хора, които отдавна бѣха заживѣли съ мисълта, че въ часа по

гимнастика трѣбва да ги замѣстятъ вече тѣхнитѣ по-млади колеги.

Първиятъ часъ г. Димевъ разучаваше обикновено съ курсиститѣ мелодията на нѣкоя пѣсенъ. Втория часъ свързваше пѣсенъта съ съответни ритмични движения на мѣсто или въ ходъ, или пъкъ съ нѣкоя игра или хоро. Паралелно съ материала лекторътъ застѣпваше и начина на преподаването му. Той работѣше съ курсиститѣ така, както тѣ ще работятъ съ ученицитѣ си. Тукъ нѣмаше ни поменъ отъ шаблоннитѣ и скучни гимнастически упражнения, които тъй бързо насищатъ и отвръщатъ ученицитѣ. Скоро курсиститѣ пренесоха работата въ своитѣ отдѣления. Отъ тѣхъ се заразиха и другитѣ учители. Гръмнаха пѣсни, закипѣха игри, хора, забавни ритмични движения. Въ училищата настѣпи оживление. Часовѣтъ по гимнастика станаха едни отъ най-приятнитѣ и желани за децата часове. . . .

Г-нъ Димевъ бѣ ръководителъ не въ единъ градъ и не на единъ учителски курсъ по гимнастика. И навсѣкжде, въ конференции и въ курсове, той даваше най-интереснитѣ и увлѣкателни за учителитѣ часове.

Посетилъ една високо културна страна, дето организацията на физическото възпитание на младежъта е поставено на най-здрави и сигурни основи, заимствувалъ всичко, що неговата вещина въ тая областъ му е подсказала, нагодилъ заимствуването съобразно нашия националенъ духъ и битъ, приложилъ го на практика при собствената си работа въ училище, изнесълъ го на показъ въ учителски курсове и конференции, дето непосредствено е могълъ да чуе мнението на учителството, чакъ следъ всичко това г. Димевъ подрежда и систематизира своята образцова работа и я поднася на нашия учителъ въ едно обемисто съчинение.

Тукъ нѣма безполезнитѣ умувания на книжния педагогъ, нѣма излишни теоритизирания. Отъ една книга, обемаща 230 страници, само 6 отъ тѣхъ сѣ посвѣтени за теоритическо освѣтление на въпроса. На страница и половина е помѣстенъ хубавиятъ предговоръ къмъ книгата, написанъ отъ известния на цѣлото учителство педагогъ и редакторъ на юнашкото списание „Здраве и сила“ — г-нъ д-ръ Мановъ. Всичко друго е богата и красива практика, илюстрирана съ 3000 фигури, представящи нагледно положението на тѣлото при най-разнообразнитѣ упражнения. Цѣлиятъ този обемистъ материалъ е разпредѣленъ и застѣпенъ въ деветъ отдѣла. Въ първия сѣ помѣстени строеви упражнения, въ втория — елементи отъ свободни упражня, въ третия — скачане, въ четвъртия — пѣсни съ приложения, — пѣсни съ детски игри, въ шестия хороводни пѣсни и хора, въ седмия — маршови пѣсни, въ осмия — свободни игри и въ деветия — образцови лекции,

Тая обемиста книга е написана не като е разработенъ и натрупанъ цѣлия материалъ въ образцови лекции, както правятъ нѣкои наши методици. Образцовата лекция, колкото и добре разработена, шаблонизира, скована. И г. Димевъ, като вещъ методикъ по предмета си, е избѣгналъ тая слаба страна. Той поднася богатъ и пълненъ съ голѣмо разнообразие отъ упражненія материалъ. При наличността ѝ никой учител не ще бжде изправенъ предъ мжчителната мисль — какво и какъ да работи по гимнастика. Но и никой учител нѣма да бжде скованъ въ рамки и теркове, а ще вложи себе си свободно при обучението. Защото г. Димевъ не е пресувалъ цѣлия материалъ въ калѣпи, а е илюстриралъ методическитѣ си схващания съ петъ пробни лекции, помѣстени само на 16 страници.

Като че за да свикне учителството съ мисълта и да подчертае колкото е възможно по дебело тая мисль, че и момчетата се нуждаятъ наредъ съ момчетата отъ физически упражненія, г. Димевъ е далъ всички илюстрации за редови и единични упражненія отъ снимки на играещи гимнастика ученички.

Книгата на г. Димевъ е единъ цененъ приносъ не само къмъ обучението по гимнастика и физическото възпитание на учащитѣ се, а и къмъ пѣние. Помѣстени сж 35 хоровадни, маршови и разни други пѣсни. Текста на повечето отъ тѣхъ е написанъ отъ наши поети по порѣжка отъ г. Димевъ и композиранъ отъ наши музиканти пакъ по молба и указания на г. Димевъ.

Азъ ще пожелаая не само всѣки учителъ да има на рѣка въпросната книга, но още — учителството въ цѣла България да има възможность да види г. Димевъ въ учителски курсове или конференции, какъ работи самиятъ той. Така ще се даде голѣмъ импулсъ за осмисляне на обучението по гимнастика.

Хр. Спасовски.

1. Т. Христовъ — Отецъ Паисий. Издание на книгоиздателство „Хемусъ“. 1926 год. Цена 5 лв.

2. Г. Дочевъ — Сава Раковски. Издание на сжщото книгоиздателство. 1926 год. Цена 5 лв.

3. Д. Тодоровъ — Василь Левски. Издание на сжщото книгоиздателство. 1926 год. Цена 5 лв.

Посрѣдствеността каточели е главната цель на съвременото възпитание въ всички страни. И затова повечето наши училища приличатъ на поправителни домове, които отъ своитѣ килии изхвърлятъ само менекени, успѣли да умъртвятъ най-ценното въ себе си: възприемчивия си духъ, творческия си даръ, твърдата си воля, способността критически да се мисли и пр. Така разяждатъ силната човѣшка индивидуал-

ност, като създаватъ отъ нея само дребни субекти, неспособни къмъ смѣла крачка и постоянно усилие.

Та отъ де ще се взематъ криле за по-смѣли полети, когато тия криле се подрѣзватъ въ най-младата ни възраст отъ господстваващото днесъ възпитание?

Новата педагогика вече успѣ да поправи тая страшно разрушителна и расточителна работа съ човѣшкия материалъ. Тя разкри предъ нашитѣ очи неоченимитѣ душевни съкровища, съ които се ражда човѣкъ и условията, при които тѣ се превръщатъ въ красиви цѣтове. По-ранно рутинната педагогика или равнодушно минаваша покрай тия съкровища, или ги изкореняваше като опасенъ експлозивъ, способенъ да разруши цѣлъ свѣтъ.

Едно отъ тия човѣшки съкровища е героичното чувство. Възпитанието трѣбва да се насочи така, че не да умъртви това така необходимо за човѣшкия животъ чувство, но да го развие у всѣка отдѣлна личностъ до най-вишия му предѣлъ. За насъ, българитѣ, това добива още по-голѣмо значение, защото общественитѣ язви, които разяждатъ живота ни, сж много и международнитѣ неправди, въ които е окованъ народа ни, сж още по-много. Нашиятъ животъ се нуждае не отъ менекени, а отъ енергични хора, предприемчиви и силни характери.*)

Между безбройнитѣ влѣчения, които се проявяватъ въ периода на детското развитие, е и любовта къмъ четене. Детето, особено отъ 10—14 си годишна възраст, поглъща всичко, каквото му попадне предъ очи. То страда отъ мания къмъ четене. Не се бойте! То нѣма да стане литераторъ. Повече се плашете да не би преждевременно да се парализира у него тая твърде полезна склонностъ, която по-късно различни обстоятелства притяпватъ. Трѣбва да се вземъ въ това случайно и безсистемно детско четене и на хаоса трѣбва да противопоставимъ система. Книгитѣ, които се даватъ на детето въ тая възраст, не трѣбва да развиватъ само неговия умъ, но и неговото сърдце и воля, неговото героично чувство. А това се постига най-добре съ животоописанията на великитѣ хора, на героитѣ въ най-широка смисълъ, отъ които не е лишена историята на нито единъ народъ.

Въ всѣка детска възраст най-голѣма роля играе подражанието. Това е инстинктъ, съ който детето се ражда. Презъ по-голѣмата му възраст, ако разкриемъ предъ него

*) Новата педагогика окончателно разкри елементитѣ на героичното чувство, а заедно съ това изработи и метода, който спомага за максималното му развитие. Проф. F. Mentré въ статията си „La valeur éducative de la vie des grands hommes“ въ последната книжка на френското списание „L'Education“ посочва следнитѣ мѣрки за развитието на героическото чувство: 1) непрекъснатъ трудъ и упорни стремежи къмъ поставена цель, често далечна, но неизмѣнна, 2) душевна цѣлостъ и съсредоточеностъ и 3) благородство и нравствена чистота.

нѣколко живи примѣра, внушителни и разнообразни, взети изъ самия животъ и способни да възбудятъ възторгъ и удивление, ще поставимъ детето въ съвсемъ ново поле за дейностъ. То охотно ще се предаде на мечтата и ще започне въ едно и сѣщо време всичко да става. То ще започне да чувствува въ себе си способноститѣ на всички велики хора — герои, и силно да се въодушава отъ тѣхнитѣ идеали! То ще пожелае отново да мре съ Ботевъ на Вола, или да повтори, заедно съ Левски, знаменития му изразъ: „Всѣкой и никой“. Ще мине време, и суровиятъ животъ ще срази, може би, много отъ неговитѣ блѣнове. То може да не стане Климентъ или Раковски, но неговото сърдце ще започне често да бие съ сърдцето на великитѣ човѣци.

Може да ни се възрази, че животоописанието на велики хора достатъчно е застѣпено въ възпитанието: повечето отъ нашитѣ учебници по история сѣ пълни съ биографитѣ на полководци и други обществени труженци; повечето отъ нашитѣ учебници по литература сѣщо сѣ пълни съ биографитѣ на много наши писатели. Всичко това е вѣрно. Но вѣрно е и това, че материалътъ въ така изучаванитѣ биографии е недостатъченъ, сухъ и обременяващъ само паметта. Въ учебникарскитѣ биографии всички ония черти, които пленяватъ детето, всички подробности, които иматъ възпитателно значение, отсъствуватъ. Детето трѣбва да застане непосредствено предъ великия човѣкъ, предъ неговия реаленъ животъ. И за това биографитѣ трѣбва да бждатъ написани съ живъ, картиненъ, увлѣкателенъ езикъ, който може да вдѣхне ентузиазмъ въ сърдцето на младия четецъ и да възпламени неговото въображение. Всички писатели, които си задаватъ за целъ да пишатъ такива биографии за младежта, трѣбва да взематъ за образецъ Плутархъ. Тоя древенъ историкъ е описалъ живота на нѣкои велики хора така, като чели тѣ се намиратъ между насъ. Неговитѣ „Братя Грахки“, „Фабии“, „Максимъ“, „Демостенъ“, „Перикълъ“ и пр. и до днешенъ день си оставатъ образцови.

Езикътъ на горнитѣ три биографии, които книгоиздателство „Хемусъ“ ни предлага, наподобява езика на Плутарха. Децата съ голѣмъ интересъ ги четатъ. Така описанитѣ трима великани изъ българското минало могатъ да станатъ живи образи за младитѣ поколения, които криятъ въ себе си семелата на нови героични подвизи. И затова ги препорѣчваме.

Д. Праделюбовъ.